

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest

SUMERSKA KRALJEVSKA IDEOLOGIJA U
RANODINASTIČKIM KRALJEVSKIM NATPISIMA

Diplomski rad

Mentorica:

dr. sc. Jasmina Osterman

Studentica:

Marina Stipić

Zagreb, ožujak 2017.

SADRŽAJ:

1. Uvod	2
2. Geografske odrednice i povijest istraživanja	5
3. Kraljevske titule	9
3.1 Lugal	9
3.2 Ensi ²	16
4. Kraljevski epiteti	27
4.1 Patronimici	28
4.2 Epiteti o gradnji hramova	29
4.3 Epiteti koji izravno povezuju vladara s božanstvom	30
4.4 Epiteti o vladarevom karakteru	33
5. Likovni prikazi vladara na natpisima	35
6. Zaključak	47
7. Summary	51
8. Prilozi	53
9. Popis kratica	78
10. Popis priloga	79
11. Bibliografija	81

1. UVOD

Kako navodi Nicole Brisch u zborniku radova „*Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*“, kraljevstvo je vjerojatno najduži oblik vlasti u povijesti čovječanstva i još uvijek fascinira i znanstvenike i laike.¹ Ono što se o oblicima vlasti u određenom vremenu i prostoru može saznati iz kraljevskih natpisa tema je ovog rada. Kraljevski natpisi su natpisi na zavjetnim predmetima i sadrže ime vladara i njegovu titulu. Vremenom se na takvim natpisima počinju javljati kratki spomeni gradnji, koji se potom razvijaju u opširne opise vojnih pohoda i monumentalnih gradnji u spomen pobjeda.² Natpisi s tolikom količinom podataka su prvi onovremeni povijesni narativi, a pojavljuju se tek u ranodinastičkom razdoblju,³ pa neki istraživači smatraju Ur Nanšeove natpise najranijim pravim kraljevskim natpisima.⁴ U literaturi o ranoj mezopotamskoj povijesti mogu se pronaći različite datacije, pa se u ovom slučaju odlučujem za onu koju mnogi smatraju „srednjom datacijom“. Prema njoj se ranodinastičko razdoblje datira uglavnom u prvu polovicu 3. tisućljeća pr. n. e., točnije od 2900. god. pr. n. e. do Sargonovih osvajanja, odnosno 2340. god. pr. n. e.⁵ Za pretraživanje izvora koristila sam stranicu Cuneiform Digital Library Initiative, koja je rezultat projekta o digitalizaciji natpisa na klinastom pismu, predvođenog od strane dva sveučilišta, University of California, Los Angeles (UCLA) i University of Oxford, te jednog berlinskog instituta, Max Planck Institute for the History of Science.⁶ Na stranici su objavljene latinične transkripcije natpisa na klinastom pismu, njihovi prijevodi na engleskom, te dodani eventualni prijepisi ranijih istraživača i fotografije natpisa. Kraljevski natpisi mogu se pretražiti unosom kratice „RIME“ (Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods)⁷ ili signature pojedinog natpisa. Nakon pregleda ranodinastičkih kraljevskih natpisa, odlučila sam rad prostorno ograničiti na područje „države“ Lagaš, jer smatram da natpisi s tog područja daju najkvalitetniju podlogu za problematsko istraživanje koje ne nadilazi okvire diplomskog rada. Osim toga, ispostavilo se da svi kraljevski natpisi vladara Lagaša pripadaju ranodinastičkom IIIb razdoblju, odnosno,

---

¹ N. Brisch, *Introduction* (Chicago: 2008.), 1

² M. Van De Mieroop, *A History of the Ancient Near East ca 3000 – 323 BC* (Oxford: 2007), 42

³ Van De Meroop 2007, 42

⁴ H. J. Nissen, *The Early History of the Ancient Near East, 9000 – 2000 BC* (Chicago: 1988), 137

⁵ R. K. Englund, *Texts from the Late Uruk Period* (Freiburg: 1998), 23

⁶ Cuneiform Digital Library Initiative <http://cdli.ucla.edu/>

⁷ Abbreviations for Assyriology http://cdli.ox.ac.uk/wiki/abbreviations_for_assyriology#r

razdoblju između 2500. i 2340. god. pr. n. e.⁸ To je ujedno i jedinstven primjer u kojem se u jednom, ranodinastičkom, razdoblju, na relativno malom prostoru koriste dvije vladarske titule, dok se u ostalim gradovima – državama spominje po jedna. Upravo zbog vremenskog i prostornog ograničenja ovaj rad ne predstavlja pregled razvoja kraljevske ideologije u južnoj Mezopotamiji, već je isključivo primjer jednog, izdvojenog, slučaja. Stoga se zaključci ne odnose na cjelokupnu sumersku kraljevsku ideologiju i ne bi se, u tom kontekstu, ni trebali koristiti.

Prostorno ograničenje rada odnosi se na područje gradova - država Lagaš, Girsu i Nigin. Ukupan broj natpisa koje sam uvrstila u ovaj rad iznosi 284. U Tablici 6 na kraju rada popisani su svi korišteni natpisi s izdvojenim bitnim podacima o svakom, uključujući i broj fragmenata ili „kopija“ za svaki natpis. Često su vladari dali izraditi više primjeraka natpisa s identičnim tekstom i u ovom radu takve „serijski“ pisane natpise interpretiram kao rekonstrukciju teksta jednog natpisa. Primjerice, tekst sa signaturom RIME 1.09.03.09 je zapravo rekonstrukcija tekstova natpisâ pronađenih na 40 glinenih pločica, ali pošto su ti natpisi identični, interpretiram ih kao jedan tekst i u Tablici 6 su prikazani pod jednom signaturom. U ovom radu ne donosim epigrafsku, ni gramatičku analizu natpisa, te stoga korištenje spomenutih rekonstruiranih tekstova natpisa ne smatram problemom. Ono što u ovom slučaju predstavlja problem, je to što je često nejasno radi li se o višestrukome unosu jednog natpisa ili stvarno o „serijskoj“ izradi natpisa s identičnim tekstovima, što znači da je navedeni broj od 284 uvrštena natpisa zapravo relativan. Osim toga, u rad nisu uključeni natpisi kojima autor nije sam vladar. Nije rijetkost među kraljevskim natpisima naći i one koje su dali napraviti članovi kraljevskih obitelji ili dvorski službenici, ali ovdje oni nisu uvršteni. Nisu uvršteni ni natpisi kojima je većina teksta uništena, oni sa kojih se ne može iščitati titula vladara, te oni na kojima uopće nema teksta. Razlog za takve kriterije pri uvrštavanju natpisa u rad je to što filološka analiza nije zastupljena u radu. Mogućnost da nisu svi poznati ranodinastički kraljevski natpisi uvršteni u CDLI projekt, pa tako ni u ovaj rad, nije isključena. Osim toga, provode se daljnja istraživanja područja obrađenog u ovom radu, koja mogu rezultirati pronalaskom dodatnih ranodinastičkih kraljevskih natpisa.

Početkom ranodinastičkog razdoblja dolazi do većeg angažmana oko gradnje kanala, što dovodi do urbanizacije južne Mezopotamije, odnosno, okupljanja naselja oko jednog centra, te

---

⁸ Englund 1998, 23

postepenog nestanka manjih, udaljenijih naselja.⁹ Taj grad - država koji bi nastao spajanjem okupljenih naselja trebao je i okolna polja, te je razvio tzv. „sferu utjecaja“, odnosno vladari tog grada vladali su prostorom do 15 km udaljenom od centra grada.¹⁰ Samo nadziranje i upravljanje navodnjavanjem stanovništvu nije toliko bitno koliko je samo navodnjavanje, ali je bitno za razvoj i stratifikaciju društva, te, u krajnjem slučaju, za lokalnu vlast.¹¹ Na prijelazu iz ranodinastičkog I u II razdoblje dolazi do promjene u međusobnom odnosu gradova – država, odnosno, pojavljuje se hijerarhija, neki gradovi – države postaju veći i bitniji u društvenopolitičkom smislu. Primjer je Uruk, koji broji između 40 i 50 tisuća stanovnika i upravlja velikim okolnim područjem. Osim toga, zbog rasta gradova dolazi do preklapanja već spomenutih „sfera utjecaja“, što dovodi do ratova među gradovima – državama, a to rezultira utvrđivanjem gradova i dolaskom vladara – vojskovođa, lugala, na vlast. Osim lugala, nekim gradovima – državama vladali su glavni hramski administratori, ensiji.¹² Tko vlada ranodinastičkim gradom – državom Lagaš jedno je od glavnih pitanja ovog rada, a uvelike određuje ideologiju koju taj vladar širi. Prema rječniku Merriam – Webster ideologija se može definirati kao skup koncepata o ljudskom životu ili kulturi; način razmišljanja karakterističan za pojedinca, skupinu ili kulturu; ideje, teorije i ciljevi koje čine određeni sociopolitički program.¹³ Na tu definiciju valja dodati i Mannovu, koja tvrdi da se ideologija pojavljuje kao jedinstven pokret tek kad uspije različite, često marginalne, dijelove svakodnevice okupiti u jedno objašnjenje ili instituciju koja će se upravo zbog toga nametnuti kao institucija moći.¹⁴ S obzirom na te definicije, glavni dio rada donosi interpretaciju uloge vladara u društvu, njegov unutarnjopolitički, vanjskopolitički, te društveni utjecaj.

Tijekom analize natpisa izdvojene su tri kategorije, oblikovane u poglavlja, koje pobliže objašnjavaju kako su kraljevi sami sebe prikazivali. Te kategorije su kraljevske titule, kraljevski epiteti i likovni prikazi vladara. Zaključci rada odnose se isključivo na sliku koju kraljevi sami o sebi prezentiraju.

---

⁹ Nissen 1988, 130

¹⁰ Nissen 1988, 134

¹¹ M. Mann, *The sources of social power* (Cambridge: 1994), 97

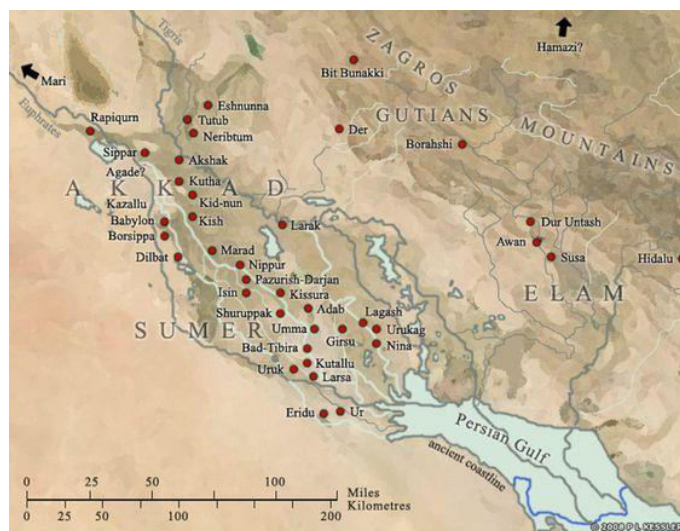
¹² Mann 1994, 98 - 99

¹³ Definition of ideology <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ideology>

¹⁴ Mann 1994, 21

2. GEOGRAFSKE ODREDNICE I POVIJEST ISTRAŽIVANJA

Kontakti zemalja srednje i zapadne Europe s prostorom Bliskog istoka gotovo su u potpunosti prekinuti završetkom križarskih ratova, što je uvelike pridonijelo zapadnjačkoj romantizaciji tih prostora, ne samo jer je to “mjesto zbivanja” Starog i Novog zavjeta, te je samim time od velike važnosti za kršćanstvo i njegove sljedbenike, već jer su mnogi gradovi opisani kao vrlo bogati. Osim pokojeg ranijeg avanturista, prava zaludenost Bliskim istokom počinje u 19. st. Početkom stoljeća, zbog velikog interesa, osmanske vlasti počinju izdavati Europljanima dozvole za istraživanje brežuljaka u Mezopotamiji, a kad su u europske prijestolnice počeli pristizati bogati nalazi, počela je i borba za teritorij i arheološka nalazišta. Dakako, valja napomenuti da su rani istraživači najvećim dijelom bili pljačkaši, te su ujedno nanijeli i puno štete. Znanstvene metode istraživanja i standardizacija arheologije pojavljuju se tek krajem 19. st., jer je dotadašnji primarni zadatak bio donijeti u muzej što više umjetnina, kako bi se prikupilo što više ulagača za daljnje ekspedicije.¹⁵

Karta 1 – karta južne Mezopotamije s označenim gradovima¹⁶

Jug Mezopotamije, na prvi pogled, nije bio toliko privlačan kao sjever. Mali broj spektakularnih nalaza, močvarni prostor i lomljivi zidovi od nepečene gline nisu plijenili pozornost javnosti, ali su istraživačima sklonima znanstvenoj metodologiji bili od velike važnosti.

¹⁵ H. Crawford, *Sumer and the Sumerians* (Cambridge: 2004.), 1-2

¹⁶ <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/30/e1/3a/30e13a3eb7fa925fd0816b10356f47af.jpg>

Prostorno ograničenje ovog rada obuhvaća „državu“ Lagaš, odnosno tri arheološka lokaliteta, gradove Girsu, Lagaš i Nigin.

Girsu (suv. Tello ili Telloh) je lokalitet koji se proteže na nekoliko brežuljaka, čija je ukupna površina otprilike 12 km², a nalazi se s istočne strane Shatt el Haja, kanala koji povezuje rijeke Eufrat i Tigris.¹⁷ Prva iskapanja na prostoru Girsua proveo je francuski vice-konzul u Basri, Ernest de Sarzec, 1877. godine¹⁸, nakon dojave lokalnog stanovništva o pronađenim statuama s natpisima. Timovi francuskih arheologa su između 1877. i 1933. godine održali 20 sezona iskapanja.¹⁹ Njih 11 (1877. – 1900.) održano je pod vodstvom de Sarzeca. Iako je imao problema s razlikovanjem zidova od blata, glinenih opeka i prirodnih nakupina gline,²⁰ de Sarzec je ipak identificirao vjerojatno najstarije temelje neke građevine u Girsuu. Prema temeljnim figuricama s natpisima zaključio je da je arhitektonski kompleks na „Brežuljku K“ najvjerojatnije hram boga Ningirsua izgrađen krajem RD II razdoblja ili početkom RD III razdoblja, te nedugo kasnije srušen i na njegovom mjestu je izgrađen novi hram. Nakon njega, francuski komandant Gaston Cros organizirao je četiri arheološke kampanje, te istraživao lokalitet između 1903. i 1909. godine.²¹ Naredne tri ekspedicije (1929. – 1931.) organizirao je Henry de Genouillac.²² Istražujući „Brežuljak K“ i „Istočni brežuljak“, de Genouillac je pronašao keramiku iz razdoblja Obeid vjerojatno korištenu u pogrebnim kultovima, te pečate, keramiku, kamene posude, oruđe i manje nalaze od bakra i kosti datirane u razdoblja Uruk i Jamdat Nasr, no arhitektonske strukture iz tih razdoblja nisu pronađene.²³ Voditelj posljednje dvije arheološke kampanje (1931. – 1933.) bio je André Parrot.²⁴ Osim previda i grešaka u metodologiji i primjeni iste na lokalitetu, veliki problem je bilo i slabo osiguranje lokaliteta, tijekom svih istraživanja, te se procjenjuje da je između 35 i 40 000 pločica, te mnogobrojne statue, fragmentarni i manji nalazi nestalo i preprodano na bagdaskom crnom tržištu.²⁵ Nadalje, kako kraljevski natpisi pronađeni na ovom lokalitetu identificiraju vladare kao vladare grada Lagaša, svi spomenuti

---

¹⁷ J. Aruz, R. Wallenfels, *Art of the first cities: The Third Millenium B.C. from the Mediterranean to the Indus* (New York: 2003.), 68

¹⁸ Crawford 2004, 3

¹⁹ Aruz, Wallenfels 2003, 68

²⁰ Aruz, Wallenfels 2003, 69

²¹ Aruz, Wallenfels 2003, 69

²² Aruz, Wallenfels 2003, 68

²³ Aruz, Wallenfels 2003, 68

²⁴ Aruz, Wallenfels 2003, 69

²⁵ C. K. Maisels, *The Near East: Archaeology in the „Cradle of Civilization“* (New York: 1998.), 42

istraživači zaključili su kako lokalitet Telloh onda mora biti sumerski Lagaš. Iako je taj zaključak relativno opravdan i za onovremene (prije početka istraživanja stvarnog lokaliteta Lagaša) uvjete zapravo logičan, netočan je, a zabluda je otkrivena tek puno kasnije.²⁶ Unatoč tome što se danas zna gdje je koji lokalitet, te koja su suvremena imena sumerskih lokaliteta, ovakve greške u starijoj literaturi nisu ispravljene, te otežavaju istraživanja i dovode do netočnih podataka u recentnijoj literaturi. Stoga će u ovom radu neke teze o samim lokalitetima biti donesene s velikom zadržkom, ali će to za svaku biti napomenuto.

Sve do kraja 19. st. istraživači nisu razlikovali zidove napravljene od nepečene gline od prirodnih nakupina gline, što je dovelo do uništenja mnogih građevina.²⁷ Robert Koldewey, Nijemac koji je studirao arhitekturu, arheologiju i staru povijest u Münchenu, Beču i Rimu, predvodnik je „revolucije“ koja je promijenila bliskoistočnu arheologiju. On je među prvima uočio da je većina mezopotamskog građevnog materijala zapravo nepečena glina, razvio metodologiju za njeno prepoznavanje na terenu, te ju počeo primjenjivati na lokalitetima podučivši lokalno stanovništvo. Koldewey je ujedno i među prvim istraživačima Lagaša (prvi ga je posjetio William Hayes Ward 1885.²⁸), lokaliteta koji danas nosi ime Al Hiba. Metodologiju prepoznavanja nepečene gline razvio je upravo tijekom vlastite arheološke kampanje 1887. godine.²⁹ Pronašavši mnoštvo grobova ispod podova kuća, Koldewey je zaključio kako je riječ o nekropoli, te, vjerojatno, napustio lokalitet.³⁰ Značajniji interes za Lagašem javlja se tek sredinom 1950-ih godina, pregledom terena pod vodstvom Thorkilda Jacobsena, ali iskapanja nisu poduzimana sve do 1968., kad započinje američka ekspedicija u trajanju od šest sezona (do 1990.³¹) pod vodstvom Donalda P. Hansena.³² Iskapan je tek mali dio lokaliteta, odnosno arhitektonski kompleksi, među kojima su Inanin hram Igbal, Ningirsuov hram Bagara i pripadajuća pivovara, te su nalazi datirani u RD razdoblje.³³ Grad je do kraja RD razdoblja bio gusto naseljen, nakon čega broj stanovnika pada.³⁴ Posljednji pregledi terena i istraživanja

---

²⁶ Maisels 1993, 42

²⁷ Crawford 2004, 3

²⁸ V. E. Crawford, *Excavations in the Swamps of Sumer* (Philadelphia: 1972), 12

²⁹ R. Matthews, *The Archaeology of Mesopotamia: Theories and Approaches* (London: 2003), 12

³⁰ Crawford 1972, 12

³¹ Al Hiba (ancient Lagash) <http://www.metmuseum.org/met-around-the-world/?page=10164&>

³² J. Curtis, *An Assessment of Archaeological Sites in June 2008: An Iraqi – British Project* (Cambridge: 2008), 230

³³ Al Hiba (ancient Lagash) <http://www.metmuseum.org/met-around-the-world/?page=10164&>

³⁴ Curtis 2008, 230

pokrenuti su 2007. godine u sklopu „An Iraqi-British Project“.³⁵ U izradi je i „Al Hiba Publication Project“, odnosno digitalna baza podataka s publikacijama o dosadašnjim istraživanjima lokaliteta.³⁶

Treći lokalitet „države“ Lagaš je sumerski grad Nigin, odnosno Tell Surghul, koji se smjestio otprilike sedam kilometara jugoistočno od Lagaša. Lokalitet čine dva brežuljka koja se prostiru na otprilike 70 hektara.³⁷ Nigin su (točno) identificirali i de Sarzec 1844. i W. H. Ward 1885. godine. Prva istraživanja, iako vrlo kratkotrajna, proveo je Robert Koldewey 1887. godine, te pronašao nekoliko predmeta iz različitih razdoblja i žare u temeljima kuća, te zaključio da je lokalitet vjerojatno služio kao nekropola. Kratke preglede terena proveli su R. P. Dougherty 1926., te J. A. Black 1990. Nova istraživanja pokrenula su dva sveučilišta, Sapienza Università di Roma i Università degli studi di Perugia u zajedničkom projektu „Missione Archeologica Italiana a Nigin“ 2015. godine.³⁸ Rezultati istraživanja pokazali su da je lokalitet naseljen još od razdoblja Obeid 4,³⁹ većinski uništen na kraju 3. tis. pr. n. e., te napušten nakon otprilike 1800. pr. n. e.⁴⁰

---

³⁵ Curtis 2008, 215

³⁶ H. Pittman, D. Ashby, *The Early Dynastic Built Environment at Tell al-Hiba, ancient Lagash* (Beč: 2016.), 255

³⁷ History of the Explorations <http://www.tellsurghul.org/History.html>

³⁸ Missione Archeologica Italiana a Nigin <http://www.tellsurghul.org/Homepage.html>

³⁹ The Ubaid Settlement <http://www.tellsurghul.org/Ubaid.html>

⁴⁰ The Early Dynastic and Neo-Sumerian city <http://www.tellsurghul.org/ED - Ur III.html>

3. KRALJEVSKE TITULE

U jednom od svojih ranijih djela, „*Early Mesopotamian Royal Titles: A Philologic and Historical Analysis*“, asiriolog William Hallo donosi detaljno razrađen razvoj kraljevskih titula.

Hallo kraljevske titule i epitete definira kao sve apozicijske elemente napisane uz vladarevo osobno ime. Iz te definicije isključuje atributivne titule (apozicije koje stoje ispred imena vladara) i titule koje se pojavljuju bez imena vladara. Titule i epiteti zajedno čine punu kraljevsku titulu, a sve titule i epiteti koje koristi jedan ili više vladara, a koje se nalaze na jednom natpisu ili se mogu rekonstruirati s nekoliko natpisa, nazivaju se kraljevska titulatura.⁴¹ Rekonstruirane titulature RD vladara Lagaša nalaze se u Tablici 5, na kraju rada.

Primarni zadatak u ovom poglavlju je identifikacija svih titula koje koriste vladari Prve dinastije Lagaša, pronaći razlike među njima i ustanoviti zašto dolazi do promjene titula.

3.1 LUGAL

Od svih mezopotamskih, predsemitskih vladarskih titula, lugal je vjerojatno najpoznatija. To je prvenstveno, ali ne isključivo titula koja ukazuje na vojni aspekt vlasti.⁴² Zbog širenja gradova – država i njihovog pripadajućeg teritorija dolazi do ratova susjednih gradova – država, te se počinju birati vojni vođe ili zapovjednici vojske na funkciju privremenog vladara, odnosno dok traje krizna situacija (situacija koju Van De Mieroop naziva „primitivnom demokracijom“). U nekom trenutku ta vlast prestaje biti privremena i prelazi u sustav nasljednih dinastija.⁴³ To se vjerojatno dogodilo uslijed višegodišnjih ratova susjednih gradova – država i priprema za iste. Na poslijetku je lugal preuzeo ne samo većinu hramskih poslova, već i njihovu religijsku ulogu.⁴⁴ Hallo pretpostavlja da je titula izvorno imala samo lokalno značenje (bila vladarska titula grada Ura).⁴⁵ U širem kontekstu, lugal predstavlja drugačiji tip vladara, u odnosu na raniji tip, koji je usko vezan uz hram. Pošto religijska uloga više nije primarna uloga vladara, lugali zahtijevaju i

---

⁴¹ W. W. Hallo, *Early Mesopotamia Royal Titles: A Philologic and Historical Analysis* (New Haven: 1957), 2

⁴² Crawford 2004, 29

⁴³ M. Van De Mieroop, *A History of the Ancient Near East ca. 3000 – 323 BC* (Oxford: 2007), 47

⁴⁴ Mann 1994, 99

⁴⁵ Hallo 1957, 11-12

drugačiju vrstu gradnji, što rezultira time da hramovi više nisu dominantne strukture unutar gradova, već to postaju monumentalne palače. Prvi primjeri takvih gradnji uočeni su tek u ranodinastičkom razdoblju.⁴⁶ Vlast se sekularizira, ali se ne odvaja u potpunosti od religije.⁴⁷ Odnosno, točan odnos religijskog i sekularnog aspekta vlasti je nejasan i često individualan, što otežava donošenje općih zaključaka o razvoju i karakteru pojedinih titula.⁴⁸ Postoje i primjeri istovremenog djelovanja lugala i ensija ili sange, hramskih administratora s određenom religijskom ulogom, u jednom gradu - državi.⁴⁹

Titulu lugal nose tri vladara Prve dinastije Lagaša, Ur Nanše, Eannatum i Urukagina, te Mesilim, vladar Kiša.

IME VLADARA	TITULA	GRAD KOJIM VLADA	SIGNATURA NATPISA
Mesilim	Lugal	Kiš	RIME 1.08.01.01
Ur Nanše	Lugal	Lagaš	RIME 1.09.01.01
			RIME 1.09.01.02
			RIME 1.09.01.03
			RIME 1.09.01.04
			RIME 1.09.01.05
			RIME 1.09.01.06b
			RIME 1.09.01.07
			RIME 1.09.01.08
			RIME 1.09.01.09
			RIME 1.09.01.10
			RIME 1.09.01.11
			RIME 1.09.01.12
			RIME 1.09.01.13
			RIME 1.09.01.14
			RIME 1.09.01.15
			RIME 1.09.01.16
			RIME 1.09.01.17

⁴⁶ Van De Mieroop 2007, 47

⁴⁷ Van de Mieroop 2007, 45

⁴⁸ Nissen 1988, 139

⁴⁹ Mann 1994, 99

			RIME 1.09.01.18 RIME 1.09.01.19 RIME 1.09.01.20 RIME 1.09.01.21 RIME 1.09.01.22 RIME 1.09.01.23 RIME 1.09.01.24a RIME 1.09.01.24b RIME 1.09.01.26 RIME 1.09.01.27 RIME 1.09.01.29 RIME 1.09.01.30a RIME 1.09.01.30b RIME 1.09.01.31 RIME 1.09.01.32
Eannatum	Lugal	Lagaš	RIME 1.09.03.01 RIME 1.09.03.12
Urukagina	Lugal	Lagaš	RIME 1.09.09.01 RIME 1.09.09.02 RIME 1.09.09.05 RIME 1.09.09.06 RIME 1.09.09.07 RIME 1.09.09.10 RIME 1.09.09.13 RIME 1.09.09.14 ex. A RIME 1.09.09.14 ex. B RIME 1.09.09.14 ex. C1, ex. C2 RIME 1.09.09.14 ex. D

Tablica 1⁵⁰ – popis RD vladara Lagaša koji su na kraljevskim natpisima oslovljeni titulom lugal

Najraniji natpis obrađen u ovom radu je Mesilimov (RIME 1.08.01.01), iz RD IIIa razdoblja, a na kojem je kao vladarska titula upotrijebljena upravo titula lugal. Mesilim, iako vladar Kiša, uključen je u rad jer je svoj kraljevski natpis ostavio u Girsuu.

⁵⁰ Točne signature svih natpisa korištenih u ovom poglavlju su navedene u tablici, te se ne navode pojedinačno u daljnjem tekstu zbog pojednostavljenja. Pregled svih vladarevih titula, gradnji, sukoba i sl. nalazi se u Tablici 6 na kraju rada

Kronološki, sljedeći vladar koji koristi istu titulu je Ur Nanše, osnivač Prve dinastije Lagaša.⁵¹ U Tablici 6 na kraju rada navedena su 33 njegova natpisa, od kojih na 32 nosi titulu lugal (Tablica 1). Ta 32 natpisa prenose da je Ur Nanše dao izgraditi mnogobrojne hramove (među kojima prednjače oni posvećeni Ningirsu i Nanši), kanale i nasipe, te statue božanstava. Također, tvrdi da je drvo za gradnju dijela hramova dopremio iz Dilmuna.⁵² Dilmun je trgovačka luka na prostoru današnjeg Bahreina s kojom su mezopotamski gradovi dobro povezani još od razdoblja Obeid.⁵³ Kako jug Mezopotamije gotovo da i nema prirodnih sirovina, osim pokojeg drveta datulje i izobilja gline, velik dio materijala za gradnju hramova, nasipa i zidova, kao što su drvo i kamen, mora se uvoziti. Stoga Ur Nanšeove tvrdnje o dopremanju drvne građe iz Dilmuna nisu iznenađenje, već stvar prestiža – vladar želi naglasiti koliko je materijalnih dobara uložio u vlastite gradnje i tako istaknuti svoju moć i bogatstvo, te samog sebe prikazati u (još) boljem svjetlu. Uz to, daje informaciju o trgovačkoj, a možda i političkoj povezanosti s drugim, geografski udaljenim mjestima. Izgrađenim hramovima daje i žito. Ur Nanše gradi i obrambeni zid oko Lagaša,⁵⁴ možda u funkciji obrane zbog sukoba s gradovima-državama Ummom i Urom. Iako navodi da je oba grada pobijedio, ne ističe to posebno, odnosno ne hvali se. Nejasno je jesu li sukobi bili manjih razmjera ili vladar gradove jednostavno nije smatrao dovoljno važnima da svoje pobjede više istakne. Ur Nanše sam o sebi daje sliku, u prvom redu, velikog graditelja, potom tek ratnog zapovjednika, iako ne navodi da je sam sudjelovao u sukobima. Osim nekolicine usputno spomenutih službenika, na slojeve niže od kraljevske obitelji se ni ne osvrće, tako da se može zaključiti da gradnje nisu, barem ne primarno, za dobrobit stanovništva, već da dobije i zadrži naklonost bogova. Da lugal nije lišen vjerskog aspekta pokazuje navod da je postavio Ur Nimina kao Nanšinog supruga, kojeg je izabrao zbog dječjeg omena.⁵⁵ Ur Nanše ovdje izravno spominje sveto vjenčanje, ritual tijekom kojeg vladar, svećenik ili svećenica sklapa brak s bogom ili božicom zbog određene koristi.⁵⁶ Ovdje bi ta korist bila Ur Nanšeovo simbolično približavanje bogovima i ukazivanje na njegov autoritet u „državi“. Koliko je Ur

---

⁵¹ C. Tsouparopoulou, *Hidden messages under the temple: Foundation deposits and the restricted presence of writing in 3rd millennium BCE Mesopotamia* (Berlin: 2014), 25

⁵² RIME 1.09.01.02, RIME 1.09.01.05, RIME 1.09.01.17, RIME 1.09.01.20, RIME 1.09.01.22, RIME 1.09.01.23

⁵³ Crawford 2004, 187

⁵⁴ RIME 1.09.01.17, RIME 1.09.01.20

⁵⁵ RIME 1.09.01.17

⁵⁶ G. J. Selz, *The Divine prototypes* (Chicago: 2008), 20

Nanše vladao, temeljeno isključivo na kraljevskim natpisima, nije poznato, no poznato je da ga je naslijedio sin Akurgal, koji već koristi drugu titulu.

Za Ur Nanšeove vladavine oblik znaka „lugal“ počinje se mijenjati, pa neki smatraju da se istovremeno mijenja i značenje, iako za te tvrdnje ne postoje jasni pokazatelji, a problem je i korištenje titule *ensi2* među lagaškim vladarima.⁵⁷

Titulu *lugal* ponovno koristi Ur Nanšeov unuk Eannatum i to na dva natpisa. Prvi je jedan on najpoznatijih ranodinastičkih natpisa, Jastrebova stela (RIME 1.09.03.01), dok je drugi jako uništena posuda (Tablica 1). Jastrebova stela donosi detaljan opis bitke s Ummom, Eannatumove pobjede i uništenja Umme. Eannatum je opisan kao veličanstven vladar kojem su svi bogovi naklonjeni, čak toliko da se tvrdi da mu je sam Ningirsu božanski otac, a da ga je božica Ninhursag hranila mlijekom, čime se jasno ukazuje na vladarevu čvrstu povezanost s bogovima. Navodi se i kako je sam vladar sudjelovao u bitci, bio ranjen, te hrabro odlomio strijelu i nastavio s bitkom. Taj navod je važan jer ostali vladari, u opisima svojih bitaka, ne navode da su u njima uopće sudjelovali. Nakon Umme osvaja i Aruu, Ur i Kiš. Vojnim pothvatima uvelike je nadmašio svoje prethodnike i to je možda jedan od razloga zbog kojih nosi titulu *lugal*, što je bolje objašnjeno u zaključku poglavlja. U većini natpisa u ovom radu vladari daju iluziju skromnosti, no s ovim natpisom to nije slučaj. Eannatum je itekako svjestan svega što je postigao, te se postavlja kao autoritet. Iz političkih razloga daje do znanja okolnim gradovima i gradovima-državama koliko je moćan i sposoban, te da će svaki pokušaj pobune, zavjere ili bilo kakvog neslaganja s njegovom vladavinom završiti njegovom vojnom premoći. S druge strane, ne govori kolikom vojskom raspolaže, pa, obzirom na podatke dobivene isključivo iz kraljevskih natpisa nije moguće detaljno analizirati eventualne promjene u vojsci ili vojne strategije. Ono što valja naglasiti je da Eannatum vladara Umme oslovljava titulom *ensi2* ili naziva jednostavno *lu2*, a Mesilima, vladara Kiša, *lugalom*. *Lugalom* naziva i vlastitog oca, Akurgala, iako ovaj sam sebe naziva *ensijem* u vlastitim natpisima, te djeda, Ur Nanšea. Smatram da nema potrebe tražiti posebne razloge za davanje takvih titula Akurgalu i Ur Nanšeu. Eannatum, ako se i smatra uspješnijim od njih, ostaje vjeran već ustaljenoj tradiciji navođenja predaka na službenim natpisima, te ih oslovljava jednakom titulom kojom oslovljava i sebe, odnosno, izjednačava ih sa samim sobom u političkom smislu. Ipak, postoji mogućnost da to radi i jer su oni bili vladari

---

⁵⁷ Hallo 1957, 23

Lagaša, iste „države“ kojom i on vlada i čija je nadmoć nad susjednim gradovima i gradovima-državama sad neupitna, te simbolično ukazuje na zajedništvo unutar dinastije i njihovu snagu. Potpuno drugačiji odnos prema ostalim vladarima je opisan na Jastrebovoj steli. Vlada Umme nije ni imenovan, jednom je oslovljen titulom *ensi2*, dok većinom ne nosi nikakvu titulu, odnosno samo je nazvan čovjekom (*lu2*). *Lu2* nije titula, već riječ koja se prevodi kao „osoba“ ili „čovjek“, može se koristiti za oba spola i često označava osobu koja vodi kućanstvo, obrt ili grad.⁵⁸ Natpis sugerira da vladara Umme treba toliko poniziti da mu se oduzme titula. Dakako, sadržaj natpisa je isključivo subjektivan, te odličan primjer vladarske propagande i upravo zbog toga ne prenosi realnu situaciju.

Unatoč neslaganjima istraživača oko točnog vremena nastanka Jastrebove stele ili barem relativnog obzirom na Eannatumovu vladavinu, većina je sklonija teoriji da je nastala početkom Eannatumove vladavine, te da je tek nakon nje Eannatum umjesto titule *lugal* počeo koristiti titulu *ensi2*.

Posljednji ranodinastički vladar Lagaša koji koristi titulu *lugal* je Urukagina. Ukupno je 11 njegovih natpisa uvršteno u ovaj rad i preko njih doznajemo o gradnjama brojnih hramova, smočnica i ostalih popratnih hramskih objekata, te kanala. On tvrdi da je došao na prijestolje porazivši Urlummu, vladara Umme, koji je određeno vrijeme vladao Lagašem.⁵⁹ Navodi da su tijekom Urlummine vlasti važnije administrativne i činovničke poslove obavljali ili Urlummini pristaše ili osobe dovedene iz Umme, koje su lokalnom stanovništvu Lagaša oduzimali brodove, radionice, povisili davanja i slično.⁶⁰ Došavši na prijestolje, Urukagina uvodi prijeko potrebne reforme kojima je cilj vratiti cjelokupno stanje „države“ na ono prije Urlummina dolaska, te administraciju vraća pod nadzor bogova.⁶¹ Ovdje valja odmah upozoriti na neistine iznesene od strane samog vladara. Naime, opis dolaska na prijestolje je izmišljen, Urukagina je uzurpator.⁶² Već sama činjenica da ne navodi nikakve patronimike, kao ni ostale epite, ga izdvaja od ostalih, ranijih vladara. Ostale vladare Prve dinastije Lagaša uopće ne spominje. Administrativne promjene koje uvodi rezultirale su potpunom (realnom) sekularizacijom vlasti. Sam Urukagina navodi da će sad ponovno bogovi upravljati administracijom, ali njome zapravo upravljaju on i

⁵⁸ J. L. Hayes, *A Manual of Sumerian Grammar and Texts* (Malibu: 1990), 103

⁵⁹ RIME 1.09.09.03, ovaj natpis nije uvršten u rad

⁶⁰ RIME 1.09.09.01

⁶¹ RIME 1.09.09.01

⁶² Van De Mieroop 2007, 47

njegova supruga.⁶³ „Kuća žene“ koju sam vladar spominje, je institucija koja djelomično upravlja administrativnim transakcijama i odlukama, a na čelu joj je vladareva supruga.⁶⁴ To pozivanje na stare tradicije kojima se treba vratiti samo je propaganda i pokušaj legalizacije njegovih reformi, a time i njegova dolaska na vlast, u prvom redu jer se poziva na često izmišljenu tradiciju.⁶⁵ No, njegova vlast nije naročito dugog vijeka, jer Lagaš postaje česta meta novih napada Lugalzagezija, vladara Umme. Natpis RIME 1.09.09.05 prenosi vijest da je Lugalzagezi osvojio Lagaš, zbog čega je Urukagina bio primoran pobjeći u Girsu, te mijenja titulu iz lugal Lagaš u lugal Girsu, jer mu je Ningirsu dao pravo vladanja nad Girsuom.⁶⁶ Sama vladarska titula ostaje ista, ali se mijenja grad koji se navodi uz titulu. Kao što je u svim ostalim natpisima (ne samo Urukagininim) jasno vidljivo, uz titule lugal i ensi2 (ako je riječ o vladarima Lagaša) uvijek stoji grad Lagaš, jer se smatrao „glavnim gradom države Lagaš“, odnosno, nisu se navodile titule kao lugal/ensi2 Girsu ili lugal/ensi2 Nigin jer se vlast nad tim gradovima podrazumijevala. Stoga, ovakvu promjenu ne treba zanemariti. Ona izravno govori o gubitku i realne i simbolične vlasti nad gradom Lagašem, čega je vladar svjestan. Urukagina pokušava svoju vlast opravdati time što navodi da mu je Ningirsu dao pravo vladanja Girsuom, a volja bogova ipak ima određenu težinu među stanovništvom. Iako je jasno da Urukagina nema jednaku vojnu moć kao neki njegovi prethodnici, nigdje nije opisan kao gubitnik, slab vladar, niti se igdje umanjuje njegova vlast. Dakako, glavni razlog tome je što natpisi nastaju za njegova života, te, pošto šire kraljevsku propagandu, prikazuju ga u najboljem mogućem svjetlu, ali je vjerojatno i stoga što stvarno nije bio slab vladar, već je samo bio nadjačan u jednom trenutku od strane puno moćnijeg vladara. Zbog očuvanih reformi, iz današnje perspektive, on je značajan vladar, ali je upitno koliko je to uistinu bio svojevremeno.

U prethodnim odlomcima mogu se uočiti određene karakteristike titule lugal u ranodinastičkom razdoblju, odnosno aktivnosti vladara koji nose titulu lugal, a to su:

- gradnja hramova (Ur Nanše, Urukagina)
- gradnja kanala (Ur Nanše, Urukagina)

---

⁶³ Van De Mieroop 2007, 47

⁶⁴ Nissen 1988, 147

⁶⁵ Nissen 1988, 148

⁶⁶ RIME 1.09.09.05

- vojni sukob (Ur Nanše, Eannatum, Urukagina)
- ubijanje vojnih zarobljenika (Ur Nanše, Eannatum)
- povezan s bogovima (Ur Nanše, Eannatum, Urukagina)

Kao što je na početku poglavlja navedeno, titula lugal je vojna titula i vojni aspekt vlasti je potvrđen u natpisima vladara koji tu titulu koriste.⁶⁷ Ur Nanše, Eannatum i Urukagina upuštaju se u bitke s okolnim gradovima – državama i osvajaju ih, ali još nema formiranja država. Druga bitna karakteristika titule je gradnja hramova, kanala, te objekata za proizvodnju i skladištenje hrane. Vladari ne grade objekte jer su im svi nužno potrebni, već kao da se natječu tko će izgraditi i obnoviti više hramova i dodatnih hramskih objekata. Dakako, objekti za proizvodnju i skladištenje hrane su potrebni gradovima, kao i kanali, dok hramovi više pokazuju kolikim bogatstvom koji vladar raspolaže, te eventualno ukazuju na onovremene trendove, te politička, trgovačka i umjetnička dostignuća. Tako se Ur Nanše hvali dopremanjem drva iz Dilmuna, te čak i postavljanjem Nanšinog svećenika, što podrazumijeva i određeni religijski aspekt vlasti.

3.2 ENSI2

Titula ensi2 druga je, a ujedno i posljednja vladarska titula obrađena u ovom radu. Koristi ju šest vladara Lagaša, Ur Nanše, Akurgal, Eannatum, Enannatum, Enmetena i Enannatum II, ponekad „istovremeno“ s titulom lugal (Tablica 2). Nijedan vladar se u jednom natpisu ne oslovljava s dvije titule.

Za razliku od titule lugal, ensi2 nema taj vojni aspekt vlasti. Još od razdoblja Uruk ensi2 je glavni hramski administrator, osoba koja skuplja poljoprivredna dobra za hram, te ih dijeli. Ta osoba ujedno je i vladar.⁶⁸ Umjesto vojnog aspekta, titula ensi2 podrazumijeva jaču povezanost s bogovima od one koju eventualno ima lugal.⁶⁹ Osim toga, bilo kakav zaključak o općem

⁶⁷ Mesilim, iako nosi titulu lugal, u ovaj zaključak nije uvršten. Razlozi za njegovo uvrštavanje u rad navedeni su na početku poglavlja.

⁶⁸ Van De Mieroop 2007, 45

⁶⁹ Nissen 1988, 140

značenju određene titule ili njenih aspekata vlasti teško je donijeti, jer se takva pitanja razlikuju od grada – države do grada – države.⁷⁰

IME VLADARA	TITULA	SIGNATURA NATPISA
Ur Nanše	ensi2	RIME 1.09.01.06a
Akurgal	ensi2	RIME 1.09.02.01 RIME 1.09.02.03
Eannatum	ensi2	RIME 1.09.03.02 RIME 1.09.03.04 RIME 1.09.03.05 RIME 1.09.03.06 RIME 1.09.03.07a RIME 1.09.03.08 RIME 1.09.03.09 RIME 1.09.03.10 RIME 1.09.03.add22
Enannatum	ensi2	RIME 1.09.04.01 RIME 1.09.04.02 RIME 1.09.04.03 RIME 1.09.04.04 RIME 1.09.04.05 RIME 1.09.04.06 RIME 1.09.04.07 RIME 1.09.04.08 RIME 1.09.04.09 RIME 1.09.04.10 RIME 1.09.04.11
Enmetena	ensi2	RIME 1.09.05.01 RIME 1.09.05.02 RIME 1.09.05.03 RIME 1.09.05.04 RIME 1.09.05.05a RIME 1.09.05.05b RIME 1.09.05.06

---

⁷⁰ Nissen 1988, 141

		RIME 1.09.05.07
		RIME 1.09.05.08
		RIME 1.09.05.09
		RIME 1.09.05.10
		RIME 1.09.05.11
		RIME 1.09.05.12
		RIME 1.09.05.13
		RIME 1.09.05.14
		RIME 1.09.05.15
		RIME 1.09.05.16
		RIME 1.09.05.17
		RIME 1.09.05.18
		RIME 1.09.05.19
		RIME 1.09.05.20
		RIME 1.09.05.21
		RIME 1.09.05.22
		RIME 1.09.05.23
		RIME 1.09.05.24
		RIME 1.09.05.26
		RIME 1.09.05.27
		RIME 1.09.05.add32
Enannatum II	ensi2	RIME 1.09.06.01

Tablica 2 – popis RD vladara Lagaša koji su na kraljevskim natpisima oslovljeni titulom ensi2

Kronološki, prvi vladar Prve dinastije Lagaša koji nosi titulu ensi2 je Ur Nanše. Natpis RIME 1.09.01.06a, osim po tituli, ne izdvaja se ičime od ostalih Ur Nanšeovih natpisa. Iako je dio natpisa uništen, jasno se vide dijelovi koji prenose podatke o njegovim brojnim gradnjama, vojnom pohodu (iako je nepoznato s kim je ratovao), te donose popis članova obitelji. To su sve karakteristike Ur Nanšeovih natpisa na kojima nosi titulu lugal, te nema jasnih pokazatelja zašto je titula promijenjena.

Njegov sin Akurgal na svoja dva natpisa isto nosi titulu ensi2, no na natpisu RIME 1.09.02.01 navodi patronimik u kojem oca, Ur Nanšea, naziva lugalom. Razlozi za razlikovanje titula ne navode se na samom natpisu, niti se iz njega mogu zaključiti. Mogući razlog može biti da je natpis nastao za života Ur Nanšea, te da je Akurgal u tom trenutku bio njegov suvladar, pod

pretpostavkom da su vladari uopće birali sinove kao suvladare i davali im titule, za što zapravo nema potvrde. Drugi mogući razlog je da ga je oslovio titulom kojom se Ur Nanše oslovljava na vlastitim natpisima. Na svojim, vrlo kratkim natpisima Akurgal spominje samo gradnju hrama, ne i ratove, što je možda razlog zbog kojeg nosi titulu ensi2. Obzirom da nije poznato koliko je vladao, možda nije bio u prilici ratovati.

Njegov sin, Eannatum, na većini natpisa nosi titulu ensi2, iako je (vjerojatno) na početku svoje vladavine nosio titulu lugal. Eannatum na natpisima opisuje bitke s Ummom⁷¹, Elamom, Urom, Urukom, Akšakom⁷² i brojnim drugim gradovima, te napominje da je pobunjeno stanovništvo i njihove vladare pobio i razrušio gradove.⁷³ Geografski gledano, toliko se širi da osvaja čak i Mari, u današnjoj Siriji.⁷⁴ Iako je neimenovanog vladara Akšaka pobijedio, oslovljava ga titulom lugal, te ga čak uvrštava u dataciju.⁷⁵ Opisuje i brojne gradnje hramova i bogato opremanje istih. Tvrdi i da je u Ningirsuovo ime obnovio grad – državu Girsu, te u Nanšino ime izgradio Nigin.⁷⁶ Obnova Girsua čak i je realno djelo, ali, kako je u poglavlju o geografskim odrednicama i povijesti istraživanja navedeno, Nigin je puno stariji i Eannatum sigurno nije njegov osnivač. Spomenima vodenih bitki na rijekama daje naslutiti da je možda u nekoj mjeri reformirao način ratovanja.⁷⁷ Zbog velikih vojnih pohoda, uspjeha i gradnji, Eannatum se može smatrati najvećim ranodinastičkim vladarem Lagaša. Ur Nanše i Eannatum koriste dvije titule, lugal i ensi.

Jedna od teorija o promjeni titule je ona Hallova. On navodi da je mogući razlog za promjenu posjedovanje Kiša. Naime, tvrdi da se titule lugal i ensi2 pojavljuju vjerojatno istovremeno, s time da je od početka titula ensi2 nižeg ranga i označava namjesnika, a često i vladara grada koji je u određenom smislu potčinjen drugom gradu, čiji se vladar oslovljava titulom lugal. Veličanstvena pobjeda nad Ummom može se smatrati Eannatumovim najvećim dostignućem i njegov ugled među drugim gradovima zasigurno raste. Uz to, Eannatum navodi da

---

⁷¹ RIME 1.09.03.02

⁷² RIME 1.09.03.05

⁷³ RIME 1.09.03.02

⁷⁴ RIME 1.09.03.05

⁷⁵ RIME 1.09.03.05

⁷⁶ RIME 1.09.03.05

⁷⁷ RIME 1.09.03.05

mu je Inanna u jednom trenutku darovala nam-lugal Kiša,⁷⁸ odnosno kraljevsku vlast nad Kišom. A Kiš je Lagašu važan jer je Mesilim, raniji lugal Kiša, odredio granicu između Lagaša i Umme, oko koje se oni konstantno sukobljavaju, te uspostavio vazalski odnos s lagaškim ensijem Lugalšaengurom. Stoga, ponukan tradicijom i poštovanjem prema Mesilimu, Eannatum uzima titulu lugal Kiša, a onu lugal Lagaša mijenja u ensi2 Lagaša, te tako de facto stavlja Lagaš u vazalnu poziciju Kišu.⁷⁹ Osim toga, titula lugal Kiša je stvar prestiža. Stoga, da su njegovi natpisi pronađeni u gradovima izvan „države“ Lagaš, vjerojatno bi na njima nosio titulu lugal Kiša, a ne lugal Lagaša ili ensi2 Lagaša.⁸⁰ Problem ove teorije je nedostatak izvora koje Hallo navodno koristi ili barem nedostatak navođenja istih. On pretpostavlja vazalski odnos Kiša i Lagaša i njihovih vladara, te automatski i odnos titula, iako za to ne navodi nikakve izvore, takve tvrdnje ne mogu se potkrijepiti izvorima korištenim u ovom radu, a ni literatura nigdje ne navodi mogućnost takvog odnosa titula. Iako, ta pretpostavka može biti temeljena na natpisu RIME 1.09.03.05 u kojem Eannatum tvrdi da mu je božica Inanna uz pravo vladanja nad Lagašem dala i pravo vladanja nad Kišom. Pritom se koriste izrazi „nam-ensi2 lagaš{ki}-ta“ za pravo vladanja ili kraljevstvo nad Lagašem, te „nam-lugal kiš{ki}“ za pravo vladanja nad Kišom. Na tom natpisu Eannatum nosi titulu ensi2, stoga smatram da je to razlog zašto se koristi izraz „nam-ensi2“ Lagaša, te da se ovaj natpis ne može uzeti kao isključivi dokaz ikakve podložnosti titule ensi2 tituli lugal. Također, navodi da Eannatum mijenja titulu, iako je jasno vidljivo da različite titule koriste i njegovi prethodnici, ali obzirom na vrijeme nastanka njegovog djela, moguće je da nije imao pristup ili uopće nije znao za ranije natpise. Nadalje, Kiš stvarno je bitan grad u sumerskoj kulturi i titula „lugal Kiša“ stvarno je stvar prestiža, ali ne iz razloga koji Hallo navodi. Kiš, zbog svog povoljnog geografskog mještaja, može kontrolirati tok rijeke Eufrat, što je svakako bitnije od eventualne činjenice da se jedan od vladara proglasio arbitrom i pokušao riješiti sukob između dva grada – države.⁸¹

Ovdje predlažem i svoju ideju za mogući razlog promjene titule. Vladari u natpisima bogove često oslovljavaju titulom lugal, a i bogovi su ti koji svjetovnim vladarima daju pravo vladanja, što se može interpretirati kao da ih postavljaju kao svoje svjetovne namjesnike. Riječ

---

⁷⁸ RIME 1.09.03.01

⁷⁹ Hallo 1957, 42

⁸⁰ Hallo 1957, 14

⁸¹ Nissen 1988, 144

„namjesnik“ koristila se i u sumerskom jeziku i glasila „ensi2“⁸² Ako (neutemeljeno) pretpostavimo da je titula lugal na zamišljenoj hijerarhijskoj ljestvici iznad titule ensi2, implicira se da samo bogovi ili vladari koji su napravili nešto izuzetno za svoje vladavine „zaslužuju“ nositi titulu lugal, dok se svi ostali vladari oslovljavaju titulom ensi2. Mesilim, lugal Kiša, je pokušao riješiti granično pitanje Lagaša i Umme i taj čin vladari Lagaša smatraju izuzetnim djelom, te stoga Mesilima oslovljavaju lugalom. Ovom prijedlogu u prilog ide i to što je u sumerskoj kulturi postojala ideja da je svaki grad u vlasništvu boga – zaštitnika ili božice – zaštitnice tog grada, kao i svo stanovništvo i zemlja koja pripada tom gradu.⁸³ Eannatum, primjerice, navodi da je Ningirsu poveo vojsku u rat, što ide u prilog vojnom aspektu titule lugal. Ali, svejedno je više argumenata protiv. Titule ensi2 i lugal predstavljaju različite tipove vlasti i smatram da je njihovo uspoređivanje i stavljanje u neki međusobni odnos ili čak hijerarhijsku ljestvicu problematično, ako ne i besmisleno. Koja je titula „bolja“ ili „viša“ je individualna procjena koja ovisi o individualnoj situaciji i samo na nju se može primijeniti. Kao što je ranije navedeno, jedna od glavnih karakteristika ranodinastičkog razdoblja su ratovi susjednih gradova – država i zbog toga se titula lugal može smatrati eventualno boljim rješenjem u toj situaciji. Već spomenuti lugal Akšaka još je jedan argument protiv. Nakon što ga je porazio, Eannatum ga je svejedno oslovio titulom lugal, umjesto da ga oslovi barem titulom ensi2 ili mu skroz oduzme titulu, kao što to radi s, primjerice, neimenovanim vladarom Umme i nigdje ne navodi razlog za takvo razlikovanje titula. Ovaj prijedlog o mogućim razlozima promjene titule nije teorija, niti ga smatram dovoljno relevantnim da bi se ikakve teorije na njemu mogle bazirati.

Kronološki, sljedeći vladar koji nosi titulu ensi2 je Enannatum, Eannatumov brat, koji navodi da je pobijedio Urlummu, vladara Umme, te izgradio brojne kanale i hramove i bogato ih ukrasio. Prema količini natpisa i popisu Enannatumovih gradnji, može se zaključiti da je relativno dugo vladao, ali koliko točno, iz natpisa se ne saznaje. Enannatum samog sebe u natpisima možda ne veliča u onolikoj mjeri u kojoj to čini njegov prethodnik, ali se vidljivo nadovezuje na njegovu propagandu, u prvom redu što se kraljevskih epiteta tiče. U natpisu RIME 1.09.04.05 navodi da je Šul-MUŠxPA⁸⁴ posrednik između njega i božice Inanne.

---

⁸² Hallo 1957, 124

⁸³ Nissen 1988, 140

⁸⁴ Osobni bog ili čak bog – zaštitnik Prve dinastije Lagaša, prvi put se pojavljuje na Ur Nanšeovom natpisu RIME 1.09.01.32, a spominju ga i njegovi nasljednici

Vladavina Enannatumovog nasljednika, Enmetene, mogla bi se opisati kao relativno uspješnija. Naime, Enmetena je isto izašao kao pobjednik iz sukoba s Urlummom, ali je nakon sukoba odlučio izgraditi granični nasip i stelama označiti granicu dvaju gradova-država.⁸⁵ Vratio je obavezna davanja za gradove Lagaš, Uruk, Larsu i Bad Tibiru, te istim gradovima vratio ratne zarobljenike.⁸⁶ Time implicira na neki oblik suradnje i međusobne pomoći među gradovima, s time da je „država“ Lagaš možda bila najsnažniji član eventualnog saveza. Sam vladar piše o sklapanju „bratstva“ s vladarom Uruka, Lugalkinešduduom.⁸⁷ Spomenuti savezi ili „bratstva“ nesumnjivo su bili obrambenog karaktera. Naime, ako je Umma napadala Lagaš, što je posvjedočeno u mnogim natpisima, moguće je da je napadala i druge okolne gradove, pa je bilo kakav obrambeni savez svakako dobrodošao. O samom Lugalkinešdudu ne saznajemo ništa, osim da vlada Urukom i da nosi jednaku titulu koju nosi i Enmetena, ensi2. Smatram da se radi isključivo o izjednačavanju titula vladara drugih gradova s vladarom Lagaša. Ako se sklapa bilo kakav savez s drugim gradom ili gradovima, oslovljavanje stranih vladara istom titulom kojom se oslovljava i vladar grada u kojem natpis nastaje je ništa više nego čista diplomacija. Iz samih natpisa nije poznato sklapa li „bratstvo“ prije ili nakon spomenutog sukoba s Ummom. Svog prethodnika, Ur Nanšea⁸⁸ i vladara Kiša, Mesilima,⁸⁹ oslovljava titulom lugal, što najvjerojatnije samo ukazuje na tradiciju. Enmetena, kao i njegovi prethodnici, gradi hramske komplekse, voćnjake, štale, pivovare, ali i školu.

Jedini natpis Enannatuma II zapravo ne daje nikakve bitne podatke ni o samom vladaru, ni o njegovoj vladavini. Spominje se samo gradnja pivovare za Ningirsua. Enannatum II ujedno je i posljedni vladar u ovom radu koji koristi titulu ensi2.

Nakon ukratko opisanih vladavina svakog pojedinog ensija Lagaša, može se izdvojiti nekoliko aktivnosti vladara koji nose titulu ensi2, a koje se učestalo ponavljaju na natpisima. to su:

- gradnja hramova (Ur Nanše, Eannatum, Enannatum, Enmetena)
- gradnja kanala (Eannatum, Enannatum, Enmetena)

---

⁸⁵ RIME 1.09.05.01

⁸⁶ RIME 1.09.05.04

⁸⁷ RIME 1.09.05.03

⁸⁸ RIME 1.09.05.17

⁸⁹ RIME 1.09.05.01

- vojni sukob (Ur Nanše, Eannatum, Enannatum, Enmetena)

- povezan s bogovima (Ur Nanše, Eannatum, Enannatum, Enmetena, Enannatum II)

Dvije najbitnije sastavnice titule ensi2 su mnogobrojne gradnje i sukobi s okolnim gradovima, kao što je slučaj i s titulom lugal. Stoga je lako zaključiti da su ove dvije titule, u Prvoj dinastiji Lagaša, u praksi, jednake, samo im je naziv drugačiji. Iako Hallo sugerira da je Eannatum promijenio titulu, titulu ensi2 koriste i Ur Nanše i Akurgal prije njega. Pošto nije poznata relativna kronologija natpisa za svakog vladara (osim ako nije eksplicitno datirano, a nijedan natpis bitan za raspravu o razlozima promjene titule, u ovom radu, nije), nije poznat točan redoslijed događaja unutar vladavine pojedinog vladara, što otežava bilo kakve zaključke o točnom razlogu korištenja različitih titula, pogotovo u slučaju Ur Nanšea i Akurgala. No, može se zaključiti da promjena titule nije originalno Eannatumova ideja.

Kad je u pitanju tituliranje predaka, situacija je malo kompliciranija. U *Tablici 3* navedeno je kako svaki vladar titulira sebe i svoje prethodnike, a u *Tablici 4* kako vladari Lagaša tituliraju strane vladare koje spominju u vlastitim natpisima.

Autor natpisa Vladar	Ur Nanše	Akurgal	Eannatum	Enannatum	Enmetena	Enannatum II	Urukagina
Ur Nanše	lugal/ ensi2	lugal	lugal/ensi2	-	lugal	-	-
Akurgal	(dumu=sin)	ensi2	lugal/ensi2	ensi2	-	-	-
Eannatum	-	-	lugal/ensi2	ensi2	ensi2	-	-
Enannatum	-	-	-	ensi2	ensi2	-	-
Enmetena	-	-	-	-	ensi2	ensi2	-
Enannatum II	-	-	-	-	-	ensi2	-
Urukagina	-	-	-	-	-	-	lugal

Tablica 3 – titule kojima vladari Lagaša oslovljavaju sebe i svoje prethodnike

Kao što tablica sugerira, Ur Nanše na većini vlastitih natpisa sebe titulira kao lugala, a tako ga ponekad nazivaju i njegovi nasljednici, uključujući i Enmetenu, vjerojatno kao izraz poštovanja. Akurgal, iz nerazjašnjenih razloga, sebe naziva ensijem, ali Ur Nanšea lugalom. Eannatum svoje prethodnike oslovljava titulom kojom oslovljava i sebe, pa je tu vjerojatno riječ o uniformiranju vladarskih titula. Pravi je primjer autokrata i „svetog kralja“. Pojam „svetog kraljevstva“ najbolje

je objasnio Gebhard J. Selz. On kao primarni problem kod proučavanja rane mezopotamske povijesti izdvaja današnju, odnosno, aristotelijansku kategorizaciju i hijerarhizaciju, te navodi da Sumerani nisu tako doživljavali svijet oko sebe. Iako je Sumeranima kategorizacija i hijerarhijska podjela izrazito bitna, granice među kategorijama danas nisu nužno jasne.⁹⁰ Pokazatelji kraljevske vlasti, kruna i skiptar, nisu samo atributi, nego „kraljevski ured“, a kralj osoba koja obnaša funkciju vlasti, koju ima jer nosi krunu i skiptar.⁹¹ Baš zbog tog drugačijeg shvaćanja svijeta oko sebe, sumerska kultura danas izgleda apstraktno. Nema primjera deifikacije vladara u ovom razdoblju, ali je „sveto kraljevstvo“ svakako korak koji je doveo do nje. Kao primjer „svetog kralja“ iz ovog rada možemo izdvojiti Eannatuma, odnosno opise s Jastrebove stele (RIME 1.09.03.01). On za sebe tvrdi da je božansko dijete, odnosno navodi da je bog Ningirsu „posijao“ sjeme Eannatuma u utrobu (Eannatumove majke, op.a.), da su se svi bogovi radovali njegovom rođenju, da ga je božica Ninhursag dojila dok joj je sjedio na desnom koljenu, da mu je Ningirsu rado darovao kraljevsku vlast nad Lagašem, bogovi su ga pratili u bitku i plakali od sreće nakon njegove pobjede i slično. Eannatum je opisan kao član obitelji bogova, ali nije bog. Ono što sprječava deifikaciju vladara u ovom razdoblju može biti prividna skromnost. Selz „sveto kraljevstvo“ objašnjava kao „sivu zonu“ koja se nalazi ispod svijeta bogova, ali iznad svijeta ljudi, odnosno, u ovom slučaju, Eannatum je bolji od ljudi, ali ipak nije bog. Svijest o ljudima kao višeslojnim ličnostima postoji kod Sumerana, pa u određenim situacijama, kao što su uspješni ratovi, vladareve sposobnosti se preuveličavaju i njegova neformalna deifikacija među stanovništvom je praktički neizbježna.⁹² Ljudi mogu pripadati različitim kategorijama i istovremeno biti povezani s „vječnim“, što je ujedno i razlog nastajanja „svetog kraljevstva“, smatra Selz.⁹³ Eannatum se naziva i Dumuzijevim miljenikom, a Dumuzi je metafora mezopotamske kraljevske vlasti.⁹⁴ Selz tvrdi da vladar ima funkciju boga - zaštitnika svog grada – države, odnosno teritorija kojim vlada (to ujedno navodi kao glavnu razliku između diviniziranog i „svetog“ kralja).⁹⁵ Ta „božanska funkcija“ ne odnosi se samo na vladara, već na cijelu kraljevsku obitelj i sam vrh svećenstva.⁹⁶ Ne smatram da se sve Selzove tvrdnje mogu

---

⁹⁰ Selz 2008, 13

⁹¹ Selz 2008, 19

⁹² Selz 2008, 24

⁹³ Selz 2008, 25

⁹⁴ Selz 2008, 20

⁹⁵ Hayes 1990, 135

⁹⁶ Selz 2008, 25

primijeniti u potpunosti na Prvu dinastiju Lagaša i stoga bih „sveto kraljevstvo“ opisala isključivo kao svojevrsnu prijelaznu stepenicu između ljudi i bogova, a tu uvrstila i funkciju vladara kao zaštitnika određenog grada. Vladari se u natpisima ističu djelima koja su učinili u ime bogova, ali nema naznaka divinizacije za života ili nakon njega. Smatram da se vladari trude napraviti sve što rade najbolje što mogu, kako ne bi razočarali bogove, ali na poslijetku sve što se događa ipak ovisi o volji bogova. Eannatum je tu samo izdvojen kao reprezentativan primjer, nije ni prvi, ni posljednji vladar kojeg se može tako opisati. Dapače, smatram da su takvi svi spomenuti ranodinastički vladari Lagaša, počevši od Ur Nanšea, a zaključno s Urukaginom, iako je sekularizacija vlasti na primjeru Urukagine najbolje vidljiva. Promjena koju jedan vladar pokrene, njegovi nasljednici nastoje održavati bez previše odstupanja. To se vidi u promjeni vladarske titule. Eannatumovi nasljednici koriste isključivo titulu ensi². Pošto Urukagina nije Ur Nanšev potomak, on nema tu tradicijsku obvezu nazivati se ensijem, kao neki raniji vladari. Titulu lugal koriste Akurgal i Enmetena kad se referiraju na Ur Nanšea i smatram da je razlog tome ponovno tradicija. Ur Nanše samog sebe većinom oslovljava titulom lugal, pa ga oni oslovljavaju jednako kao izraz poštovanja i obiteljske tradicije.

Odnos prema stranim vladarima uvjetovan je trenutnim političkim odnosima među gradovima – državama. Osim Mesilima, kojeg svi nazivaju lugalom, strani vladari većinom nose titulu ensi², jer ih vladari Lagaša žele politički izjednačiti sa sobom. Nije poznato zašto vladar Akšaka nosi titulu lugal. Iako Urukagina vraća titulu lugal, svog najvećeg protivnika, Lugalzagezija, naziva ensijem, ali smatram da to radi iz političkih razloga, odnosno da bi umanjio Lugalzagezijev utjecaj.

Autor natpisa Vladar	Ur Nanše	Akurgal	Eannatum	Enannatum	Enmetena	Enannatum II	Urukagina
Pabigaltuku (Umma)	ensi2	-	-	-	-	-	-
neimenovani vladar Umme	-	-	ensi2/lu2	-	-	-	-
Mesilim (Kiš)	-	-	lugal	-	lugal	-	-
neimenovani vladari Ura i Iriaza	-	-	ensi2	-	-	-	-
neimenovani vladar Akšaka	-	-	lugal	-	-	-	-
Urlumma (Umma)	-	-	-	ensi2	ensi2	-	ensi2
Lugalkinešdudu (Uruk)	-	-	-	-	ensi2	-	-
Lugalzagezi (Umma)	-	-	-	-	-	-	ensi2

Tablica 4 – titule kojima vladari Lagaša oslovljavaju vladare drugih gradova – država

4. KRALJEVSKI EPITETI

Kraljevski epiteti mogu se definirati kao pridjevi ili fraze koje opisuju neku osobinu ljudi ili stvari.⁹⁷ Oni su individualan, dodatan ukras tituli koju osoba nosi, te kao takvi nisu neophodni, ali ni samodostatni u titulaturi.⁹⁸

Kao što će primjeri pokazati, neki vladari imaju izrazito puno epiteta u svojoj titulaturi. Oni nisu tu bez razloga ili nasumično navedeni, već ih vladari koriste kao svojevrsno opravdanje za svoje pravo na prijestolje. Uz to su pokazatelji tradicije i uloge religije u vladarskoj ideologiji.

Obzirom na kompleksnost, epiteti se dijele na:⁹⁹

- a) Pridjeve (iako je samo jedan pridjev u funkciji epiteta izrazito rijedak slučaj)
- b) Dvije riječi u genitivnoj konstrukciji
- c) Zavisne rečenice

Druga podjela je ona sadržajna, te navodi da epitet može biti sastavljen od:¹⁰⁰

- a) Imena boga
- b) Imena mjesta
- c) Imena hrama
- d) Imena osobe (najčešće se odnosi na patronimike, iako ne slažu se svi da bi patronimici trebali biti dio epiteta)

Uzevši u obzir Hallove podjele, kraljevske epitete s natpisa obrađenih u ovom radu najzahvalnije je podijeliti po sadržaju, u nekoliko kategorija: patronimike, epitete o gradnji hramova, epitete koji izravno povezuju vladara s božanstvom, te one koji govore o vladarevom karakteru.

---

⁹⁷ Hallo 1957, 129

⁹⁸ Hallo 1957, 131

⁹⁹ Hallo 1957, 131

¹⁰⁰ Hallo 1957, 131

4.1 PATRONIMICI

Patronimici su oni epiteti koji, kako i samo ime kaže, spominju imena oca ili daljeg pretka. To su:

- Ur-Nanšeov sin (Akurgal)¹⁰¹
- Akurgalov sin (Eannatum i Enannatum)¹⁰²
- Enannatumov sin (Enmetena)¹⁰³
- Ur Nanšeov potomak (Enmetena)¹⁰⁴
- Enmetenin sin (Enannatum II)¹⁰⁵

Ovdje možemo dodati i one epitete koji navode bratsku povezanost s prethodnim vladarom:

- Eannatumov voljeni brat (Enannatum)¹⁰⁶

Među vladarima Prve dinastije Lagaša, točnije, Ur Nanšeovim izravnim potomcima navođenje imena očeva gotovo je pravilo, iako se ne navodi na svim natpisima. No, Ur Nanše na nekoliko natpisa navodi imena svoje djece, te nekolicine dvorskih službenika (RIME 1.09.01.02 – RIME 1.09.01.06a). Razlog je vjerojatno osiguranje prijestolja. Naime, logično je zaključiti da ako trenutni vladar tijekom svog života na natpisima popisuje vlastitu djecu, da želi da netko od njih naslijedi isto prijestolje. Ako promotrimo situaciju iz Ur Nanšeove perspektive, te pretpostavimo veliku smrtnost djece u to vrijeme, izgledno je da neće sva djeca doživjeti trenutak prenošenja prijestolja s oca na jednog od sinova, stoga je bolje osigurati se i navesti

---

¹⁰¹ RIME 1.09.02.01

¹⁰² Eannatum: RIME 1.09.03.04 – RIME 10.09.03.06, RIME 1.09.03.08 – RIME 1.09.03.10, RIME 1.09.03.add22; Enannatum: RIME 1.09.04.02 – RIME 1.09.04.05, RIME 1.09.04.08 – RIME 1.09.04.10, RIME 1.09.04.15, RIME 1.09.04.17

¹⁰³ RIME 1.09.05.05a – RIME 1.09.05.09, RIME 1.09.05.11 – RIME 1.09.05.13, RIME 1.09.05.15 – RIME 1.09.05.19, RIME 1.09.05.19, RIME 1.09.05.20, RIME 1.09.05.23, RIME 1.09.05.26, RIME 1.09.05.27

¹⁰⁴ RIME 1.09.05.05b, RIME 1.09.05.12, RIME 1.09.05.17

¹⁰⁵ RIME 1.09.06.01

¹⁰⁶ RIME 1.09.04.02, RIME 1.09.04.05, RIME 1.09.04.08, RIME 1.09.04.09, RIME 1.09.04.15

imena nekoliko sinova. Nadalje, natpisi su zavjetni, odnosno posvećeni bogovima, što donekle implicira da ih bogovi i čitaju. Pošto se po epitetima jasno vidi da se vladari prikazuju kao bliski bogovima, možda Ur Nanše računa na podršku bogova i nakon njegove smrti, u smislu da ukoliko vladar postane netko tko nije na popisu, bogovi (ili stanovništvo) će vidjeti da je ta osoba uzurpator. Takav čin zasigurno bi se smatrao nečasnim, neodobrenim od bogova i, shodno tome, neostvarivim, iako bi realnost vjerojatno pokazala drugačiji ishod. Navođenjem imena djece ili očeva, trenutni vladari daju do znanja da je prijestolje naslijedno, da se nasljeđuje po principu primogeniture, te da je odobravanje bogova ključno u preuzimanju prijestolja.

Eannatuma je naslijedio njegov brat, Enannatum, što je stvarno mogla biti realna odluka ako Eannatum nije imao (živuće) sinove. Kraljevski natpisi oba vladara ne spominju eventualnog drugog nasljednika. Enannatum preuzima gotovo sve Eannatumove epitete, čime daje do znanja da preuzima i model vlasti, odnosno ideologiju.

4.2 EPITETI O GRADNJI HRAMOVA

- Graditelj Ningirsuovog hrama (Mesilim)¹⁰⁷
- Koji je izgradio hram Emuš (Enmetena)¹⁰⁸

Ovi epiteti pripadaju onoj skupini najkompleksnijih epiteta, sami čine posebnu zavisnu rečenicu. Gradnje spomenutih hramova namjerno stavljaju u epitete da pokažu koliko su im bitne. Iako je gradnja hramova jedan od glavnih zadataka ranodinastičkih vladara, tek jedan vladar i to samo na jednom natpisu navodi gradnju hrama u svom epitetu. Razlog za to je vjerojatno sama činjenica da gradnju istih hramova opisuje u samom natpisu, pa nema potrebe navoditi ih i u epitetima. U Tablici 6 navedeno je posebno koji je vladar gradio koje hramove. Najviše je hramova, oltara i kanala posvećeno Ningirsuu, što ne čudi, obzirom da je on bog – zaštitnik grada – države Lagaš.¹⁰⁹ Na natpisima su posvjedočena 24 Ur Nanšeova spomena gradnje hramova posvećenih Ningirsuu, tri Eannatumova, sedam Enannatumovih, devet Enmeteninih i 11 Urukaginih.

---

¹⁰⁷ RIME 1.08.01.01

¹⁰⁸ RIME 1.09.05.add32

¹⁰⁹ Nardo 2007, 208

Enannatum i Enmetena spominju svoje gradnje i izvan Lagaša. Enannatum navodi da je ukrašavao Eannu, Inannin hram u Uruku, te izgradio Lugalurubov hram u Urubu i Amageštinanin u Sagubu.¹¹⁰ Enmetena je, uz Lugalurubov hram u Urubu, gradio i Lugal-emušov hram u Pa-tibiri.¹¹¹

4.3 EPITETI KOJI IZRAVNO POVEZUJU VLADARA S BOŽANSTVOM:

- Kojeg je Inana predložila (Enannatum)¹¹²
- Dumuzi-abzuov miljenik / kojeg je Dumuzi-abzu volio (Eannatum)¹¹³
- Gatumdin rođeni sin (Enmetena)¹¹⁴
- GuniDUov sin (Ur Nanše)¹¹⁵
- Gursarov sin (Ur Nanše)¹¹⁶
- Inanin voljeni suprug (Eannatum)¹¹⁷
- Kojeg je Enlil predložio (Eannatum)¹¹⁸
- Kojeg je Hendursag bogatim mlijekom hranila (Enmetena)¹¹⁹
- Kojeg je Hendursag predložila (Eannatum i Enannatum)¹²⁰
- Kojeg je Inana dobrim imenom zvala (Eannatum i Enannatum)¹²¹
- Kojeg je Inana istinski zvala (Enmetena)¹²²

---

¹¹⁰ RIME 1.09.04.02

¹¹¹ RIME 1.09.05.03

¹¹² RIME 1.09.04.14, RIME 1.09.04.18

¹¹³ RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.06

¹¹⁴ RIME 1.09.05.05b

¹¹⁵ RIME 01.09.01.02 – RIME 01.09.01.14, RIME 1.09.01.16 – RIME 1.09.01.22, RIME 1.09.01.24 – RIME 1.09.01.27, RIME 1.09.01.29 – RIME 1.09.01.32

¹¹⁶ RIME 1.09.01.02, RIME 1.09.01.05, RIME 1.09.01.06b, RIME 1.09.01.09 – RIME 1.09.01.18, RIME 1.09.01.22, RIME 1.09.01.23, RIME 1.09.01.31, RIME 1.09.01.32

¹¹⁷ RIME 1.09.03.01

¹¹⁸ RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06, RIME 1.09.03.08

¹¹⁹ RIME 1.09.05.18

¹²⁰ Eannatum: RIME 1.09.03.01; Enannatum RIME 1.09.04.02

¹²¹ Eannatum: RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06, RIME 1.09.03.08; Enannatum: RIME 1.09.04.05

- Kojeg je moćna dama Nanše srcem odabrala / kojeg je Nanšino srce odabralo (Eannatum, Enannatum, Enmetena, Ennanatum II)¹²³
- Kojeg je Nanše dobrim imenom zvala (Eannatum)¹²⁴
- Kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila (Eannatum, Enannatum, Enmetena)¹²⁵
- Kojem je Enki dao mudrost (Eannatum, Enannatum, Enmetena)¹²⁶
- Kojem je Enlil dao moć (Eannatum, Enannatum, Enmetena)¹²⁷
- Kojem je Enlil dao skiptar (Enmetena)¹²⁸
- Kojem je Hendursag vjerovala (Eannatum)¹²⁹
- Kojem je Ningirsu dao skiptar (Eannatum)¹³⁰
- Kojem je Ningirsu dao snagu (Eannatum)¹³¹
- Koji je Ningirsu voljenu Gu'edenu vratio (Eannatum)¹³²
- Lugalurubov moćni sluga (Enannatum)¹³³
- Lugalurubov voljeni prijatelj (Eannatum)¹³⁴

---

¹²² RIME 1.09.05.05b

¹²³ Eannatum: RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06, RIME 1.09.03.08, RIME 1.09.03.09; Enannatum: RIME 1.09.04.02, RIME 1.09.04.05, RIME 1.09.04.08, RIME 1.09.04.09, RIME 1.09.04.15, RIME 1.09.04.17; Enmetena: RIME 1.09.05.01, RIME 1.09.05.02, RIME 1.09.05.04, RIME 1.09.05.08, RIME 1.09.05.15, RIME 1.09.05.17, RIME 1.09.05.19, RIME 1.09.05.20, RIME 1.09.05.22 – RIME 1.09.05.24, RIME 1.09.05.26; Enannatum II: RIME 1.09.06.01

¹²⁴ RIME 1.09.03.02

¹²⁵ Eannatum: RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.02, RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06, RIME 1.09.03.08, RIME 1.09.03.09; Enannatum: RIME 1.09.04.02; Enmetena: RIME 1.09.05.26

¹²⁶ Eannatum: RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06; Enannatum: RIME 1.09.04.09; Enmetena: RIME 1.09.05.01, RIME 1.09.05.15

¹²⁷ Eannatum: RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.12; Enannatum: RIME 1.09.04.02, RIME 1.09.04.09; Enmetena: RIME 1.09.05.18, RIME 1.09.05.26

¹²⁸ RIME 1.09.05.01

¹²⁹ RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06

¹³⁰ RIME 1.09.03.10

¹³¹ RIME 1.09.03.05, RIME 1.09.03.06, RIME 1.09.03.08, RIME 1.09.03.10

¹³² RIME 1.09.03.10

¹³³ RIME 1.09.04.10

¹³⁴ RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.05

- Lugalurubov voljeni/rođeni sin (Enannatum)¹³⁵
- Nindarov izabrani brat (Enmetena)¹³⁶
- Ningirsuov veliki vladar (Enannatum, Enmetena, Enannatum II)¹³⁷
- Osvajač Ningirsuovih (stranih) zemalja (Eannatum)¹³⁸

Kao što je iz popisa vidljivo, neki epiteti su učestali, dok se neki pojavljuju samo jednom. Neki su, također, specifični za pojedinog vladara. Najviše različitih epiteta koristi Eannatum. Ipak, svima je zajednička jedna funcija, a to je da se „sveti vladari“ prikažu što bliži bogovima. Naime, kraljevski natpisi nisu namjenjeni širokoj publici, već isključivo bogovima.¹³⁹ Smatram da izbor bogova za određeni epitet ovisi o situaciji u kojoj se vladar nalazi. Eannatum među svojim epitetima navodi da je Dumuzi-abzuov miljenik i Inanin voljeni suprug, čime izravno upućuje na već spomenuto „sveto vjenčanje“.

Ningirsu je bog koji se najčešće spominje. Primarno vjerojatno jer je on bog – zaštitnik Lagaša,¹⁴⁰ Njegov glavni hram u „državi“ Lagaš bio je Eninnu (e2-ninnu, „Kuća pedeset“), odnosno Eninnu-anzu[mušen]-babbar („Kuća pedeset bijelih anzu-ptica“).¹⁴¹ „Ningirsu“ je vjerojatno i lokalno ime za sumerskog boga Ninurtu, kojeg su štovali kao boga poljoprivrede, oluja i rata.¹⁴² Ningirsuov snažan ratnički karakter izrazito je vidljiv u gotovo svim natpisima u kojima se spominje i to je ujedno drugi razlog zašto ga vladari toliko često zazivaju u svojim natpisima, pogotovo onima koji opisuju bitke.

Od važnijih sumerskih božanstava, u epitetima često se spominje i Nanše, božica – zaštitnica Nigina. Ona se smatra božicom koja pomaže u interpretaciji snova i božicom

---

¹³⁵ RIME 1.09.04.05, RIME 1.09.04.08, RIME 1.09.04.09

¹³⁶ RIME 1.09.05.20

¹³⁷ Enannatum: RIME 1.09.04.02, RIME 1.09.04.05, RIME 1.09.04.08, RIME 1.09.04.15; Enmetena: RIME 1.09.05.01, RIME 1.09.05.02, RIME 1.09.05.04, RIME 1.09.05.05b, RIME 1.09.05.07, RIME 1.09.05.08, RIME 1.09.05.11, RIME 1.09.05.15, RIME 1.09.05.17, RIME 1.09.05.19, RIME 1.09.05.20, RIME 1.09.05.22, RIME 1.09.05.23, RIME 1.09.05.26; Enannatum II: RIME 1.09.06.01

¹³⁸ RIME 1.09.03.01, RIME 1.09.03.02

¹³⁹ Hayes 1990, 133

¹⁴⁰ Hayes 1990, 140

¹⁴¹ Hayes 1990, 141

¹⁴² Hayes 1990, 140

plodnosti.¹⁴³ U „Himni Nanši“, kasniji vladar Lagaša, Gudea, ju opisuje kao „dobru ženu za dobro kućanstvo“, odnosno majku – božicu, zbog aspekta plodnosti, brige za djecu, siročad, udovice i izbjeglice, pomoći u interpretaciji snova i općenito upravljanja kućanstvom.¹⁴⁴

Inanna je sumerska božica plodnosti prirode, odgovorna za periodično rađanje prirode u proljeće, svojevrsna prethodnica majki - božica. U ritualu „svetog vjenčanja“ ona se „udaje“ za svjetovnog vladara, kako bi on osigurao plodnost zemlje.¹⁴⁵ Iako je omiljena božica na području cijele Mezopotamije, njen glavni hram, Eanna („Kuća neba“), nalazi se u Uruku.¹⁴⁶ Božice plodnosti prirode su još Ninhursag, Mah, Ninmah, Nintu,...¹⁴⁷

Enlil je glavno sumersko božanstvo, odlučuje o sudbinama ljudi i osigurava pravo vladara na prijestolje. Jedna od interpretacija značenja njegovog imena je „gospodar zraka“ ili „gospodar vjetra“. ¹⁴⁸ Glavni hram, Ekur, nalazi se u Nippuru.¹⁴⁹

Enki je jedno od glavnih božanstava sumerskog panteona, bog mudrosti, magije i himni. Sumerani su vjerovali da živi u podzemnom oceanu, abzuu, važnom mjestu sumerske mitske geografije. Njegova supruga je Ninhursag, a njegov glavni hram, E-abzu, se nalazi u Eriduu.¹⁵⁰

4.4 EPITETI O VLADAREVOM KARAKTERU

- Čovjek podložan Ningirsuovoj riječi (Eannatum)¹⁵¹
- Kojem su riječi bogova drage (Enmetena)¹⁵²
- Moćan gospodar (Enmetena)¹⁵³

---

¹⁴³ Hayes 1990, 140

¹⁴⁴ <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section4/tr4141.htm>

¹⁴⁵ E. O. James, *Myth and Ritual in the Ancient Near East*, (New York: 1958), 114

¹⁴⁶ Hayes 1990, 81

¹⁴⁷ James 1958, 114

¹⁴⁸ <http://oracc.museum.upenn.edu/amgg/listofdeities/enlil/index.html>

¹⁴⁹ Hayes 1990, 81

¹⁵⁰ <http://oracc.museum.upenn.edu/amgg/listofdeities/enki/index.html>

¹⁵¹ RIME 1.09.03.07a

¹⁵² RIME 1.09.05.01

- Podločan Nanšinoj riječi (Ur Nanše)¹⁵⁴

IME VLADARA	KRALJEVSKA TITULA	KRALJEVSKI EPITET
Ur Nanše	lugal Lagaša	GuniDUov sin, Gursarov sin, podločan Nanšinoj riječi
	ensi2 Lagaša	GuniDUov sin
Akurgal	ensi2 Lagaša	Ur Nanšeov sin
Eannatum	lugal Lagaša	Dumuzi – abzuov miljenik, Inannain voljeni suprug, kojeg je Hendursag predložila, kojeg je Inanna dobrim imenom nazvala, kojeg je moćna dama Nanše srcem odabrala, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojem je Enki dao mudrost, kojem je Enlil dao moć, Lugalurubov voljeni prijatelj, osvajač Ningirsuovih stranih zemalja
	ensi2 Lagaša	Akurgalov sin, kojeg je izabralo sveto srce moćne Nanše, osvajač mnogih Ningirsuovih stranih zemalja, kojeg je Enlil predložio, kojem je Enlil dao snagu, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Nanše dobrim imenom nazvala, kojeg je Ningirsu dao snagu, kojem je Enki dao mudrost, kojeg je Dumuzi – abzu volio, kojem je Hendursag vjerovala, Lugalurubov voljeni prijatelj, čovjek podločan riječi Ningirsuovoj, koji je Ningirsu voljenu Gu'edenu vratio, kojem je Ningirsu dao skiptar
Enannatum	ensi2 Lagaša	Akurgalov sin, Lugalurubov rođeni sin, Eannatumov voljeni brat, kojeg je Hendursag / Inanna predložila, kojeg je Inanna dobrim imenom zvala, kojeg je Nanšino srce odabralo, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojem je Enki dao mudrost, kojem je Enlil dao moć, Lugalurubov moćni sluga, Ningirsuov veliki vladar
Enmetena	ensi2 Lagaša	Enannatumov sin, Ur Nanšeov potomak, Gatumdin rođeni sin, Nindarov izabrani brat, koji je izgradio hram Emuš, kojeg je Inanna istinski zvala, kojeg je Nanšino srce odabralo, kojeg je Ninhursag / Hendursag bogatim mlijekom hranila, kojem je Enki dao mudrost, kojem je Enlil dao moć, kojem je Enlil dao skiptar, Ningirsuov veliki vladar, kojem su riči bogova drage, moćan gospodar
Enannatum II	ensi2 Lagaša	Enmetenin sin, kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar
Urukagina	lugal Lagaša / Girsua	nema epiteta

Tablica 5 – rekonstrukcija titulature svakog vladara analiziranog u radu

¹⁵³ RIME 1.09.05.20

¹⁵⁴ RIME 1.09.01.09

5. LIKOVNI PRIKAZI VLADARA NA NATPISIMA

Kod proučavanja vladarske ideologije, nipošto ne treba zanemariti prikaze samih vladara, jer je to vjerojatno najveći dio propagande. Pošto su kraljevski natpisi namjenjeni bogovima, nije zapravo bitno hoće li ih stanovništvo vidjeti, te zbog toga ne trebaju imati prikaze vladara, bogovi ionako znaju tko je tko. Veliki problem kod istraživanja likovnih prikaza na kraljevskim natpisima je nedostupnost fotografija. Uz natpise se često objavljuju fotografije i prijepisi teksta, ali to nije pravilo, te neke fotografije nisu priložene. Od ukupnog broja natpisa obrađenih u ovom radu, samo devet njih ima dostupne fotografije likovnih prikaza.

Najviše likovnih prikaza nalazi se na natpisima Ur Nanšea, njih 6.

Slika RIME 1.09.01.01¹⁵⁵

Natpis RIME 1.09.01.01 prikazuje poprsje vladara s glavom okrenutom nalijevo. Glava vladara je polovično odlomljena, te naglavak, kao ni kosa nisu vidljivi. Oči su izrazito velike, kao i nos, usta zatvorena i ozbiljna, a brada šiljasta. Vrat je jednake širine kao glava, kao i svako rame. Ruke su svinute u laktu, te su šake preklopljene. Na tijelu su označene bradavice i pupak. Tekst je ispisan na poprsju. Neproporcionalnost tijela je vrlo uočljiva. Predimenzionirane oči i preklopljene ruke ukazuju na stav molitve, što je u skladu sa samom prirodom natpisa. Naime, natpisi su posvećeni bogovima. Iako je sam natpis trodimenzionalan, prikaz je vrlo plošan i nema vidljivih individualnih karakteristika. Ur Nanše na ovom natpisu nosi titulu lugal.

¹⁵⁵ <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222340.jpg>

Slika RIME 1.09.01.02¹⁵⁶

Sljedeći Ur Nanšeov natpis, RIME 1.09.01.02, je ukrasna pločica s rupom na sredini, što sugerira da je vjerojatno negdje bila obješena. Reljefni prikaz na pločici podijeljen je na dva registra, odvojena crtom. Gornji prikazuje vjerojatno proces gradnje. Vladar je prikazan odjeven u stiliziranu dugačku suknju, golih prsa, te kako nosi pletenu košaru punu opeka na glavi. Jednom rukom drži košaru za njen rub, dok je druga savijena u laktu sa šakom podignutom u visini prsa. Oči i nos su predimenzionirani, a usta zatvorena i ozbiljna, kao i kod ostalih likova. Ispod uha vidi se crta koja vjerojatno označava oblik glave. Vladar nema kosu, ni naglavak. Iza njega prikazana je mala figura u dugačkoj suknji. Obje ruke su joj ispružene i u njima drži žezlo i alat. Pošto je riječ o Ur Nanšinom natpisu, figura vjerojatno predstavlja božicu Nanše. Ispred vladara nalazi se pet figura. Prva figura nosi naglavak i stiliziranu haljinu, po čemu se razlikuje od ostalih. Obje ruke su joj savijene u laktovima i u jednoj šaci drži alat. Preostale četiri figure iz gornjeg registra manje su od prethodno opisane, te su obučene u glatke suknje, golih prsa i bez kose ili naglavaka. Donji registar prikazuje gozbu. Registrom dominira prikaz muškarca u suknji koji sjedi na prijestolju ili ukrašenom stolcu. U jednoj ruci drži čašu. Iza njega stoji manja figura u glatkoj suknji, s čašom u ruci, a ispred njega četiri muške figure. Sva četvorica nose glatke suknje, golih su prsa i glava, a ruke su im savijene u laktovima, a preklopljene šake ukazuju na molitvu. Četvrta figura s lijeva viša je od preostale tri, ali smatram da je razlog tome višak

¹⁵⁶ <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222359.jpg>

prostora u registru. Kao posljedica oštećenja pločice, on je ujedno i najtamniji prikazani lik, a zbog čega se ne vidi što drži u rukama. Perspektiva prikaza je izrazito ikonografska, a vidi se i velika razina shematizacije, odnosno, nisu prikazane individualne osobine likova. Tekst je ispisan oko likova i na njihovim suknjama, odnosno, gdje god je bilo slobodnog prostora na pločici. Osobni zaključak je da je najveći prikazani lik vladar, a prvi lik ispred njega svećenik, jer je obučen bogatije od radnika i viši je. Pločica prikazuje i tipične situacije u kojima bi se vladar mogao naći. U prethodnim poglavljima moglo se vidjeti kako je jedna od glavnih zadaća vladara bila gradnja hramova, kanala i ostalih zdanja unutar gradova, pa se likovni prikaz vladara kao graditelja samo nadovezuje na njegovu propagandu. Ur Nanše i na ovom natpisu nosi titulu lugal.

Slika RIME 1.09.01.03¹⁵⁷

Prikaz RIME 1.09.01.03. je ponovno ikonografski, s jednom istaknutom osobom, odjevenom u dugačku suknju, golih prsa, bez kose i naglavka, te šaka preklopljenih u molitvenom stavu. Iza te figure stoji najmanja figura, u dugoj suknji i ispruženih ruku. U jednoj ruci drži žezlo, a ponovno je riječ o božici Nanše. Na lijevom dijelu pločice prikazane su četiri figure, podijeljene u dva registra. Sve četiri su jednake visine, imaju dugačke suknje, gola prsa, gole glave i šake prekrižene na prsima, kao i najveći prikazani lik. Svi likovi imaju predimenzionirane oči i noseve, ali ne i individualne karakteristike. Tekst je ispisan između likova i na suknjama manjih likova. Rubovi pločice jako su uništeni. Ovo je još jedan natpis na kojem je Ur Nanše oslovljen titulom lugal.

¹⁵⁷ <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222360.jpg>

Slika RIME 1.09.01.04¹⁵⁸

Natpis RIME 1.09.01.04 još je jedan primjer Ur Nanšeove ukrasne pločice s likovnim prikazom. Desna polovica pločice nedostaje, ali se vidi da je prikaz ponovno podijeljen u dva registra. Raspoznaje se osam likova. Svi likovi nose dugačke suknje, golih su prsa i glava. Imaju jednak oblik glava, predimenzionirane oči i nosove. Tekst natpisa ispisan je između registara, te na suknjama. Šest likova je prikazano sa šakama u molitvenom stavu. Ur Nanše i na ovom natpisu nosi titulu lugal.

Slika RIME 1.09.01.05¹⁵⁹

¹⁵⁸ <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222361.jpg>

¹⁵⁹ http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P222362

Likovni prikaz na natpisu RIME 1.09.01.05 vrlo je sličan gornjem registru drugog opisanog likovnog prikaza (RIME 1.09.01.02). Ovdje se razlikuje devet likova, od kojih najveći nosi košaru na glavi, odjeven je u dugačku, ukrašenu suknju i okrenut nadesno. Na glavi drži košaru. Ispred njega stoji osam likova i svi su okrenuti prema „vladaru“. Obučeni su u duge suknje, golih prsa i glava, bez individualnih karakteristika. Sedam likova prikazano je ruku savijenih u molitvenom stavu. Tekst natpisa ponovno se nalazi u slobodnom prostoru između likova i na njihovim suknjama. U donjem registru prva dva lika su manja, što smatram da je problem praktičnosti, a ne njihovog eventualnog nižeg društvenog statusa. Naime, nalaze se točno ispod rupe na sredini pločice, pa jednostavno nije bilo mjesta za njihov prikaz u „zasluženoj“ veličini. Ovo je još jedan natpis na kojem je Ur Naše oslovljen titulom lugal.

RIME 1.09.01.07 ex. 02¹⁶⁰ (lijevo) i RIME 1.09.01.07 ex. 08¹⁶¹ (desno)

Obje fotografije prikazuju natpis RIME 1.09.01.07 (točnije, natpise RIME 1.09.01.07 ex. 02 i RIME 1.09.01.07 ex. 08). Riječ je o dva metalna temeljna priloga, dvije figurice i dva držača tih figurica. Figurice prikazuju po jednu osobu s naglancima ili kosom, ruku u molitvenom stavu, a oči i nosevi su predimenzionirani, kao i na prijašnjim prikazima. Natpis RIME 1.09.01.07 ex. 08 sadrži više detalja, pa su tako vidljive zatvorene oči. Pločice koje drže figurice su u obliku ribe, bez detalja. Tekst se nalazi i na figuricama i na pločicama. Brončana antropomorfna figurica i njen držač odličan su primjer mezopotamskih temeljnih priloga, iako i ostale slike u ovom poglavlju prikazuju isto. Temeljni prilozima su najčešće setovi sastavljeni od

¹⁶⁰ http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P222342

¹⁶¹ http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P418026

dva predmeta, metalne antropomorfne figurice s klinom i kamene pločice s reljefom. Temeljni prilog može biti i samo jedan od dva navedena predmeta. Ponekad su se uz njih polagale i različite perle, drveni predmeti ili krhotine kamena. Ti predmeti postavljeni su ili u temelje hramova ili ispod njih, a često su se nalazili u posebnim kutijama, kako bi se zaštitili, iako se ta praksa javlja tek nakon ranodinastičkog razdoblja.¹⁶² Figurice i pločice izrađivane su u različitim veličinama, te su postavljene na različitim mjestima u temeljima hramova, što otežava interpretaciju eventualne povezanosti figurica s arhitekturom hramova. Temeljni prilozi pronađeni su u ranodinastičkom II razdoblju, u gradovima Girsuu, Lagašu i Adabu, te sve do Ur Nanšeove vladavine na njima nema natpisa.¹⁶³ Kasnije natpisi nisu pravilo, a kad se pojavljuju, njihova dužina ovisi o prostoru kojim pisar raspolaže. Obavezno spominju ime vladara, naziv hrama, te eventualne ostale vladareve gradnje.¹⁶⁴ Natpisi mogu biti i na figuricama i na pločicama. Namjena temeljnih priloga nije u potpunost poznata. Pošto su prilozi postavljeni na mjesta gdje se ne vide svakodnevno, nisu namjenjeni široj publici. Neki autori smatraju da natpisi na priložima uopće nisu namjenjeni ljudima, već isključivo bogovima. Drugi da su namjenjeni budućim vladarima, kao podsjetnik tko je gradio i dograđivao hramove prije njih. Treći, pak, smatraju da su se natpisi na priložima čitali širokoj publici prije samog postavljanja u temelje. Ono što je sigurno je da tekstovi priloga prenose informaciju o tome koji je vladar koji hram gradio, a tekst je bio poznat vladaru, pisaru, vjerojatno dijelu svećenstva, te kasnijim nalaznicima priloga, što dovodi do zaključka da prilozi, na poslijetku, ipak nisu bili toliko skriveni od tuđih pogleda.¹⁶⁵ Može se pretpostaviti da je i sam čin njihova postavljanja ujedno bio i ritual. Na oba natpisa Ur Nanše nosi titulu lugal.

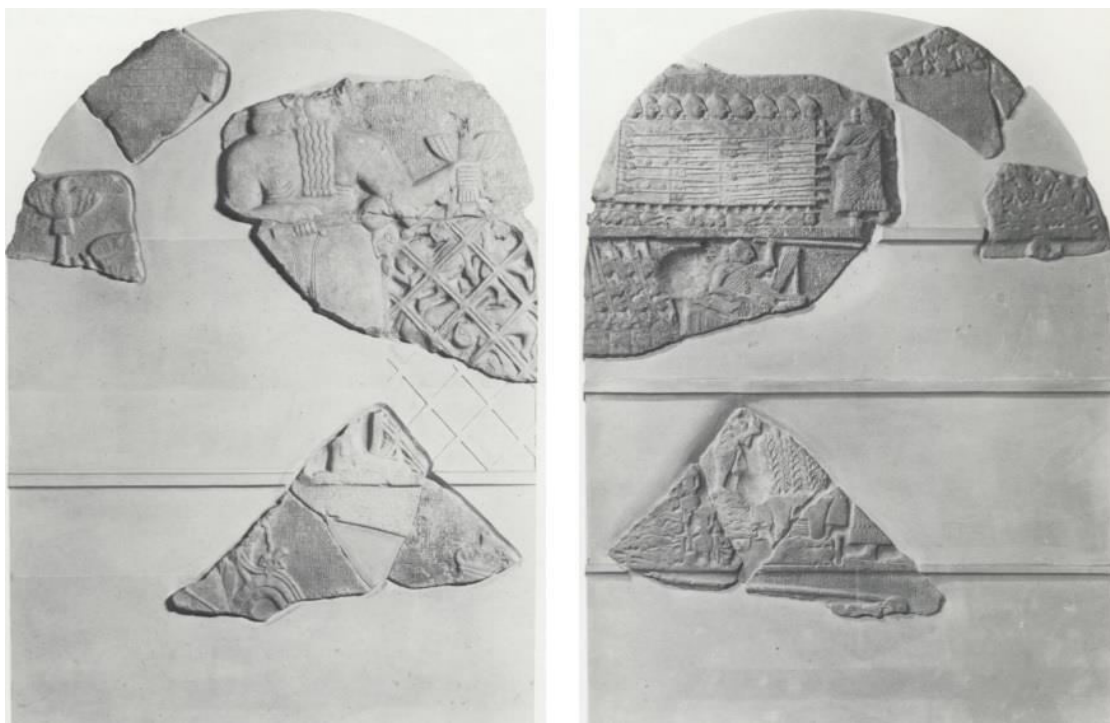
¹⁶² Tsouparopoulou 2014, 24

¹⁶³ Tsouparopoulou 2014, 25

¹⁶⁴ Tsouparopoulou 2014, 24

¹⁶⁵ Tsouparopoulou 2014, 33 - 34

Avers i revers Eannatumove stele, natpis RIME 1.09.03.01¹⁶⁸

Sasvim drugačiji tip natpisa je Eannatumova stela, poznata i pod nazivom Jastrebova stela.¹⁶⁹ Djelomično je rekonstruirana pomoću sedam fragmenata pronađenih na ulazu u Ningirsuov hram u Girsuu.¹⁷⁰ Likovni prikazi nalaze se s obje strane natpisa, mitološki su na aversu, a povijesni na reversu. Mitološki prikaz podijeljen je na dva registra. Na sredini gornjeg registra nalazi se muška figura u dugačkoj suknji, s dugačkom, kovrčavom bradom i kosom povezanom u punđu na potiljku. U jednoj ruci drži žezlo, a u drugoj pticu s lavljom glavom. Ova ptica se interpretira kao anzu, božanski simbol, a povezuje se s grmljavinom i olujnim nevremenom, s čime se često povezuje i bog Ningirsu. Zbog toga I. Winters zaključuje da centralna, najviša figura prikazuje upravo Ningirsua.¹⁷¹ Ispred Ningirsua prikazana je mreža u

¹⁶⁸ I. J. Winter, *After the Battle is Over: The Steele of the Vultures and the Beginning of Historical Narrative in the Art of the Ancient Near East* (Washington: 1985), 12

¹⁶⁹

http://cdli.ucla.edu/search/search_results.php?SearchMode=Text&PrimaryPublication=RIME+1.09.03.01&MuseumNumber=&Provenience=&Period=&TextSearch=&ObjectID=&requestFrom=Submit+Query

¹⁷⁰ B. McGrath, *The Development of Royal Insignia in Early Mesopotamia* (Toronto: 2013), 25

¹⁷¹ Winter 1985, 14

kojoj se nalaze poraženi protivnici, a iza njega manja, ženska figura. Da je figura ženska, vidi se po dugačkoj kosi. Na glavi je naglavak s, vjerojatno, kravljim rogovima, između kojih se nalazi perje. Iz svakog ramena izvire joj po tri toljage. Kaciga s rogovima i toljage koje izvire iz ramena isto se smatraju božanskim simbolima.¹⁷² Zbog sličnosti s drugim prikazima, zaključuje se da ženska figura prikazuje božicu Ninhursag, Ningirsuovu majku.¹⁷³ Iza ženske figure nalazi se još jedan prikaz anzu ptice. Donji registar ponovno prikazuje Ningirsua i Ninhursag, što se može zaključiti po sličnosti prikaza na gornjem registru. Ningirsu stoji u kočiji, a ispred kočije, okrenuta prema njoj, stoji Ninhursag. Kraj Ningirsua nazire se vrh krila anzu ptice. Revers je podijeljen na četiri registra. Najviši registar prikazuje jastrebove koji nose odsječene ljudske glave. Ispod jastrebova je prikaz dvanaest kopljanika s kacigama i dugim štitovima kako gaze po protivnicima, a predvodi ih, vjerojatno, vladar, odnosno najveća figura u registru, u dugoj haljini na jedno rame, s punđom na potiljku. U nastavku, ispred vladara, vidi se nekoliko mrtvih protivnika. Drugi registar prikazuje sedam vojnika, od kojih svaki u jednoj ruci drži koplje, u drugoj sjekiru. Prikazani su u dugačkim suknjama. Ponovno gaze po protivnicima. Vladar i ovdje predvodi bitku, ovaj put stoji na bojnim kolima, te u lijevoj ruci drži dugačko koplje. Na rub kočije naslonjeni su luk i strijele. Ponovno nosi haljinu na jedno rame i kosa mu je povezana u punđu na potiljku, te nosi kacigu. Punđa i haljina na jedno rame potencijalno se mogu smatrati kraljevskim ratnim odijelom.¹⁷⁴ Treći registar prikazuje slavlje nakon bitke. S lijeve strane prikazana je hrpa golih protivnika i ljestve po kojima se penju ljudi u kratkim suknjama, koji nose košare na glavama. Eannatumu, kao ni ostalim vladarima Lagaša, nije bio problem ubiti velik broj ratnih zarobljenika, štoviše, u tekstovima natpisa navode takve hrpe mrtvih tijela suparnika kao nešto što im svakako povećava ugled u zajednici i izvan nje. Naime, natpisi prenose podatke o jednom izrazito agrikulturnom društvu. Uostalom, do sukoba između Lagaša i Umme je došlo upravo zbog jednog polja, Guedene. Možda iz današnje perspektive ta situacija izgleda jako prenapuhano, ali ako uzmemo u obzir da su im polja jedan od glavnih izvora hrane, svako polje je od velike važnosti. Kad se tome pridoda i element tradicije, koja je jako bitna u svakodnevnom životu, vojni sukob je neizbježan. Okrutnost koju vladari i sami vojnici pritom pokažu, služi samo za dodatno zastrašivanje protivnika, te kao upozorenje eventualnim drugim pobunjenicima. S druge strane, što vladar više suparničkih vojnika ubije, to će se suparnički grad

---

¹⁷² Winter 1985, 14

¹⁷³ Winter 1985, 15

¹⁷⁴ McGrath 2013, 26

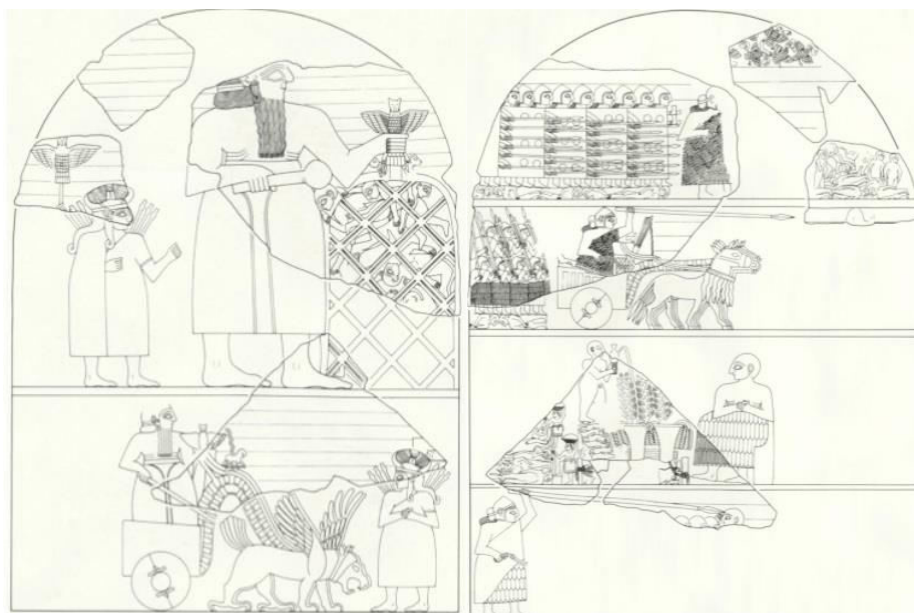
teže oporaviti od ljudskih gubitaka, teže će ponovno osposobiti vojsku, neće moći u skorije vrijeme ponovno napasti i veća je vjerojatnost da neće s lakoćom naći eventualne saveznike za nove napade. Ispred tog prizora nazire se životinja koja leži na leđima, a interpretira se kao bik pripremljen za žrtvovanje.¹⁷⁵ Iza bika vide se tri snopa biljaka, a iza biljaka nalazi se gola figura s vrčem i manjim žrtvenim životinjama. Prikaz bika i biljaka je primjer netipičnih miješanja perspektiva u polju, jer su biljke prikazane točno iza bika, a ne iznad njega, kao što je to najčešće slučaj. Za голу figuru se pretpostavlja da je svećenik.¹⁷⁶ Desno od tog prikaza vide se stopala i rub suknje vladara. Obzirom na druge prikaze, pretpostavlja se da je vladar prikazan kako sjedi na prijestolju.¹⁷⁷ Najniži registar prikazuje dio koplja koje probada голу glavu. Ono što na ovim prikazima razlikuje mušku božansku figuru i mušku ljudsku figuru su brada, božanski simboli (anžu ptica, kaciga s rogovima, koplja koja izviru iz ramena) i eventualno odjeća, odnosno, bogovi su prikazani u glatkim suknjama ili haljinama, dok to s vladarom nije slučaj. I Ningirsu i Eannatum su najviše prikazane figure u registrima, ali nikad se ne pojavljuju u istom registru i između njih postoje jasne razlike. Među autorima postoje nesuglasice oko toga prikazuje li najniži registar reversa vladara ili boga, ali smatram da se ipak radi o prikazu vladara. Na Ur Nanšeovim ukrasnim pločicama vladar je prikazan u, vjerojatno, identičnoj pozi i suknji. Tekst natpisa ispisan je između likovnih prikaza.

---

¹⁷⁵ Winter 1985, 17

¹⁷⁶ Winter 1985, 17

¹⁷⁷ Winter 1985, 17

Rekonstrukcija aversa¹⁷⁸ (lijevo) i reversa¹⁷⁹ (desno) Eannatumove stele

Slika RIME 1.09.04.01¹⁸⁰

Enannatumov prikaz uvelike podsjeća na Ur Nanšev prikaz RIME 1.09.01.01. Vlada, koji ovdje nosi titulu ensi2, prikazan je predimenzioniranog nosa, oka i uha, s glavom okrenutom

¹⁷⁸ Winter 1985, 13

¹⁷⁹ Winter 1985, 16

¹⁸⁰ <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222470.jpg>

nalijevo. Nema kosu, ni naglavak. Ruke su mu savinute u laktu i šake prekrížene na prsima. Označene su bradavice. Nosi ukrašenu suknju. Rub prikaza suknje i laktovi su uništeni. Reljef ima označen svojevrsni okvir. Ovo je još jedan standardizirani prikaz vladara s tekstom natpisa ispisanim između prikaza vladara i okvira.

Likovni prikazi na ranodinastičkim kraljevskim natpisima su vrlo standardizirani, bez ikakvih individualnih karakteristika likova. Ikonografska perspektiva i razmještaj likova u registrima prikaza daju do znanja gdje se na hijerarhijskoj ljestvici određeni prikazani lik nalazi, ali ne i više od toga. Čak i kad prikazuju događaje, izrazito su statični. Vladari su tipično prikazani kao figure obrijane glave (ili s punđom i kacigom na ratnim prikazima), predimenzioniranih očiju i nosa, a često i ušiju. Ruke su im savinute u laktovima i šake prekrížene na prsima. Od odjeće nose samo dugu suknju (ili dugu haljinu na jedno rame na ratnim prikazima), često ukrašenu. Svi likovi na prikazima su bosí. Vladari se ne prikazuju s božanskim simbolima, kao što su, primjerice, kaciga s rogovima ili toljage koje izvire iz ramena. Vladari u tekstovima opisuju svoju povezanost s bogovima, ali ju ne prikazuju izričito na istim tim natpisima. Osim toga, prikazi vladara su još jedna potvrda jednakog značenja titula lugal i ensi² u ranodinastičkoj „državi Lagaš“. Primjerice, na natpisu RIME 1.09.01.01 Ur Nanše se naziva lugalom, te je prikazan na identičan način na koji je prikazan i Enmetena na natpisu 1.09.05.04, na kojem se naziva ensijem. Kraljevski natpisi često nisu izvor bogatih likovnih prikaza, ali daju uvid u podjelu društva.

6. ZAKLJUČAK

Kraljevski natpisi najčešće nemaju drugu funkciju, osim širenja vladarske propaganda. Kao takvi, vrlo su subjektivni i smatram da ne daju potpunu sliku nečije vladavine, niti su dovoljan izvor za objektivno, opsežno istraživanje lika i djela pojedinog vladara. U ovom radu okupljena su 284 natpisa, izdvojena tri elementa kraljevske propaganda, te je svaki opisan u zasebnom poglavlju.

Prvi element čine dvije vladarske titule, lugal i ensi². Izdvajanjem značajnih karakteristika svake titule, zaključeno je da se one, osim po nazivu, ne razlikuju. Prema kraljevskim natpisima, najvažniji zadaci koje vladar mora ispuniti za svoje vladavine su gradnja i obnova hramova i kanala, te ratovi s okolnim gradovima – državama. Obzirom na ograničenost izvora i nemogućnost točne datacije, nije moguće zaključiti koriste li vladari obje titule istovremeno. Ni na jednom natpisu isti vladar ne nosi dvije različite titule, ali Ur Nanše i Eannatum za vladavine mijenjaju titulu, iz nepoznatih razloga. Ur Nanše najčešće se oslovljava titulom lugal, koju koristi i Eannatum, ali samo na dva natpisa. Akurgal i Eannatumovi nasljednici, Enannatum, Enmetena i Enannatum II, oslovljavaju se isključivo titulom ensi². Posljednji vladar spomenut u radu, Urukagina, koristi ponovno titulu lugal. Prilikom navođenja patronimika, vladari svoje prethodnike najčešće oslovljavaju istom titulom kojom oslovljavaju i sebe, uz iznimku Akurgala i Enmetene, koji na po jednom natpisu Ur Nanšea nazivaju lugalom, iako sami koriste titulu ensi². Tituliranje stranih vladara ovisi o trenutnoj političkoj situaciji i međugradskim odnosima, ali u pravilu, ponovno, oslovljavaju vladare istom titulom koju i sami koriste. U ovom slučaju, iznimke su Mesilim, vladar Kiša, kojeg svi nazivaju lugalom, neimenovani vladar Akšaka, kojeg Eannatum naziva lugalom, te Urumma i Lugalzagezi, vladari Umme, koje Urukagina naziva ensijima, iako za sebe koristi titulu lugal. Lugalima često oslovljavaju i bogove, koje smatraju vlasnicima gradova.

Drugi element čine kraljevski epiteti, dodaci tituli kojima vladari opravdavaju svoje pravo na prijestolje i upućuju na povezanost s bogovima. Epiteti su, u ovom radu, podijeljeni u četiri skupine, ovisno o sadržaju, te su za svaku skupinu navedeni svi epiteti koje vladari Prve dinastije Lagaša koriste na navedenim kraljevskim natpisima. Skupine uključuju patronimike, epitete o gradnji hramova, epitete koje izravno povezuju vladara s božanstvom i epitete o vladarevom karakteru. Smatram da se patronimici navode kako bi vladari dokazali da nisu

uzurpatori, već da su prijestolje naslijedili. Zato ih Urukagina ne navodi. Epiteti koji izravno povezuju vladara s božanstvom ukazuju na „sveto kraljevstvo“, odnosno pokazuju da se vladari „približavaju“ bogovima, ali još nema deifikacije vladara i ne smatraju se bogovima. Neki navode i osobna božanstva, primjerice, Šul-MUŠxPA, koji su posrednici između vladara i bogova.

Treći element kraljevske ideologije su likovni prikazi vladara. Iako su rijetki na kraljevskim natpisima, izrazito su standardizirani. Vladar se prikazuje kao najveća figura u danom registru. Najčešće je odjeven u dugu suknju, golih prsa, s rukama u molitvenom stavu. Na glavi nema naglavak, ni kosu, a nos, oči i uši redovito su predimenzionirani. U ratnim scenama vladar nosi dugačku haljinu na jedno rame, kacigu i kosu povezanu u punđu na potiljku. Većina prikazanih figura nema individualne osobine, već prikaz ovisi o njihovom društvenom statusu. Individualizacija figura rezervirana je za prikaz bogova i božica.

Vladarima Prve dinastije Lagaša tradicija je izrazito bitna. Natpisi pokazuju da što jedan vladar započne, drugi nastavlja bez previše odskakanja. Promjena titule najbolji je primjer. Natpisi su i izrazito standardizirani. Počinju kratkom invokacijom, odnosno posvetom božanstvu, zatim slijede ime i titula vladara, s pripadajućim epitetima, te popisi gradnji i sukoba. navodi o gradnjama i sukobima nisu nužno dvije odvojene kategorije, jer se u samim natpisima navode, vjerojatno, kronološki. Poneki natpisi završavaju ponovnim spomenom imena vladara, njegove titule, a rijetko invokacijom ili kletvom namijenjenom onima koji oštete ili unište natpis ili građevinu koju natpis opisuje. Urukaginin natpis izdvaja se iz te standardizacije zbog nedostatka epiteta. Reprezentativni primjer jednog klasičnog ranodinastičkog kraljevskog natpisa iz Lagaša sastoji se od sljedećih dijelova:

posveta božanstvu

ime vladara

titula

ime grada kojim vlada

patronimik

kraljevski epiteti

popis gradnji i sukoba

(kletva za onoga tko uništi natpis)

Iako u radu nema jezične, ni detaljnije sadržajne analize natpisa, smatram bitnim napomenuti da su tekstovi izuzetno standardizirani, jednostavnog stila pisanja. Većina tekstova natpisa zapravo su rečenični nizovi sastavljeni od jednostavnih proširenih ili neproširenih rečenica. Duži tekstovi natpisa, primjerice Eannatumova Jastrebova stela (RIME 1.09.03.01) ili Urukaginine reforme (RIME 1.09.09.01), ujedno su i kompleksniji, jer im je karakter narativan, ali se, u principu, sastoje od više rečeničnih nizova, te eventualno zavisno složenih rečenica. Od glagolskih vremena koriste se isključivo perfekt i, iako rijetko, imperativ. Kraljevski natpisi ne predstavljaju dosege literarne sumerske kulture, već popise aktivnosti pojedinog vladara. Kao što je već spomenuto, kraljevski natpisi su često namjenjeni samo bogovima, kao svojevrsni podsjetnik svega što je pojedini vladar napravio za života. Neki natpisi, kao već spomenuta Jastrebova stela i Urukaginine reforme, vjerojatno su bili postavljeni na vidljivim mjestima, jer im je osnovna uloga bila širenje propagande vladara (iako je upitno koliko je stanovništvo uopće moglo razumjeti poantu tako postavljenog natpisa), pa zbog toga ti natpisi odudaraju od nekog klasičnog modela kraljevskog natpisa. Unatoč velikoj standardiziranosti, uvijek postoje detalji ili čak cijeli dijelovi natpisa koji su individualni, uz, naravno, imena vladara i titulature.

Zbog svega navedenog smatram da su ranodinastički vladari Lagaša zapravo autokrati. Na hijerarhijskoj ljestvici oni se, logično, nalaze na samom vrhu, odmah ispod bogova. Sami sebe vide kao bliske bogovima, ali im je deifikacija još uvijek stran pojam. U svojim rukama drže i unutarnju i vanjsku politiku. Naređuju gradnje i obnove hramova, kanala, smočnica, skladišta, obrambenih zidova, izdaju zakone, te objavljuju ratove okolnim gradovima – državama. Uz to, ponekad pokazuju i autoritet nad svećenstvom. Iako koriste dvije različite titule, ne odaju dojam da se u stvarnosti išta promijenilo, osim same titule, te za tu promjenu ne navode razlog. Vladarske titule su od prevelike važnosti da bi se koristile ili mijenjale nasumično, već za to postoji nekakav razlog. U radu su već iznesene ideje o mogućim razlozima promjene titule, no smatram da nijedna nije potpuno opravdana. Jedan od glavnih razloga za to je što obje pretpostavljaju stavljanje titula u međusobni odnos ili hijerarhijsku podjelu, što ne mora

nužno odgovarati stvarnoj situaciji. Titule lugal i ensi² predstavljaju različite tipove vlasti i nisu se razvile ni u isto vrijeme, ni iz iste titule, te ih stoga možda nije dobro uspoređivati. Iako su neka istraživačka pitanja u ovom radu pokazala negativan ishod, neka su pokazala nova rješenja, te sam rezultat rada nije nužno negativan. Poanta rada je bila prikazati kraljevsku ideologiju, što je, smatram, u većem dijelu i napravljeno.

7. SUMMARY

Royal inscriptions often have no real function, but are used only to spread royal propaganda. As such, they are very subjective and I don't consider them to be a sufficient source for extensive and objective research of any reign. In this thesis I gathered 284 royal inscriptions from Early Dynastic city – state of Lagaš and described in as much detail as possible each of three elements of royal ideology I found important.

First element is constituted of two royal titles, *lugal* and *ensi*². As shown previously, they, except in their names, don't differ at all. The most important tasks any Early Dynastic ruler of Lagaš has to do is build monumental temples, palaces and canals and to win as much wars and territory as possible. Considering the spatiotemporal restrictions and inability to exactly date inscriptions, it is not possible to conclude if rulers use both titles in the same time. No ruler uses two different titles (referring to himself) in a single inscription, but Ur Naše and Eannatum use both titles throughout their reigns, and they do so for no apparent reason. Ur Nanše mostly uses the *lugal* title, while Eannatum mostly uses the *ensi*² one. Both Akurgal and Eannatum's heirs use the *ensi*² title, except for Urukagina, who uses the *lugal* title, but is also an usurper. Also, rulers mostly address their predecessors with the same title they use on a given inscription, except for Akurgal, who, despite using the *ensi*² title, addresses his father, Ur Nanše, as *lugal*. The same differentiation is visible in one of Enmetena's inscriptions. Foreign rulers' titles often depend on a current political situation and inter-city relations, but, again, they are often given the same title a given Lagashite ruler uses himself. Rulers of Umma usually carry the *ensi*² title or are simply addressed as *lu*², which isn't a title at all (it translates as "a man, person"). Mesilim, an earlier ruler of Kiš, is always addressed as *lugal*, and so is an unnamed ruler of Akšak. Also, gods are always given the *lugal* title.

Second element is constituted of royal epithets, additions to the title used by rulers to demonstrate legitimacy of their reign and connection to the gods of Sumerian pantheon. In this thesis, I divided the epithets into four groups, depending on their content. Groups include patronimics, epithets that attest temple building activities, epithets that connect a ruler with the gods and epithets about ruler's character. I consider patronimics to be an evidence of inheritance of the throne. Urukagina doesn't use any patronimics, hence, he is an usurper (which is also attested in other sources). Epithets that directly connect ruler to a certain god sometimes

refer to the ritual of “sacred wedding”. Inscriptions show a strong connection to the gods, but there still is no deification of rulers and rulers don’t yet consider themselves gods. Some even claim they have personal gods, Šul-MUŠxPA being one of those gods, who act as mediators between rulers and gods.

Third element is depiction of rulers on royal inscriptions. Despite being rare, they are very standardized. Rulers are shown as bald, half – naked figures, wearing only long skirts. They often have arms and hands positioned in praying manner. Sometimes they are followed by goddesses (i.e. Nanše follows Ur Nanše). They are also the largest depicted figures, second largest being “normal” Sumerians and the smallest being goddesses. The only variation is represented in Eannatum’s Vulture stele, where the ruler is depicted also as a warrior – king, riding chariot and wearing one shoulder dress.

All in all, Early Dynastic rulers of Lagaš seem to be autocrats. They are the most important, highest ranked figures in society, close to the gods (even take over their function as protectors of cities), but they’re still not divinized. Also, they supervise everything that happens in Lagaš, Girsu or Nigin, build monumental temples and canals, even supervise priests and religious rituals. Even though they use two different royal titles, they exhibit no real changes in their governance.

8. PRILOZI

VLADAR	TITULA	EPTITI	GRAD KOJIM VLADA	LOKALITET	PREDMET	VLADAREVE AKTIVNOSTI	BOŽANSTVO KOJEM JE NATPIS POSVEĆEN	OSTALA BOŽANSTVA I NJIHOVA ULOGA	OSTALI VLADARI I NJIHOVE TITULE	SPECIFIČNOSTI	IZVOR
Mesilim	lugal	graditelj Ningirsuov og hrama	Kiš	Girsu	kamena glava toljage	-	Ningirsu	-	Lugal-ša- engur, ensi2 Lagaša	-	RIME 1.08.01.01
Ur- Nanše	lugal	Ne	Lagaš	Girsu	glinena pločica	-	-	-	-	-	RIME 1.09.01.01
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	glinena ukrasna pločica	gradi hramove Ningirsuu, Nanši i Mali Abzu	-	Ningirsu i Nanše – gradnja hramova	-	popis članova obitelji i šamana	RIME 1.09.01.02
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena ukrasna pločica	izgradio Ningirsuov hram	-	Ningirsu – gradnja hrama	-	popis članova obitelji	RIME 1.09.01.03
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena ukrasna pločica	gradi hramove Ningirsuu, Nanši, Mali Abzu i Šešgar	-	Ningirsu, Nanše, spominju se njihovi hramovi	-	popis članova obitelji i važnijih službenika	RIME 1.09.01.04
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	glinena ukrasna pločica	gradi hramove Ningirsuu, Nanši, Mali Abzu i Šešgar, dopremio drvo iz Dilmuna	-	Ningirsu, Nanše, spominju se njihovi hramovi	-	popis članova obitelji	RIME 1.09.01.05
Ur- Nanše	ensi2	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	granitna stela	gradi kanal Veliki oval, doveo drvo iz Dilmuna, zarobio (nekoga), podigao Kindazijevu statuu	-	-	-	popis članova obitelji	RIME 1.09.01.06 a
Ur-	lugal	sin	Lagaš	Lagaš	stup od	gradi i oprema kanale	-	Nanše,	Pabilgaltuku	veliki	RIME

Nanše	?	GuniDUa i Gursara			vapnenca	Bagaru, Veliki oval, ME-vrata, Abzu nasipa, Saman, Voda šarana; hramove Nanši, Gatumduu, Ninmar, Girsu, Kinir, Tiraš, Ningar, Edam; zid oko Lagaša; statue Ninmar, Nin-eš3-LAK175-a, Ninsag, Šulšija, Kindazija, Gušudua, Lugal-ur-tura, Lammašita'a, pobijedio u ratovima protiv Ura i Umme		Gatumdu, Ninmar, Nin-eš-LAK175, Ninsag, Gušudu, Lammašita'e, Lugal-ur-tur	, ensi2 Umme	građevinski pothvati zbog ratova, uzroci i povodi ratova nepoznati, zarobio strane vojskovođe, pobio mnogo vojnika, razlikuje svoju vladarsku titulu od titule stranih vladara	1.09.01.06 b
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	1 alabasterna statua, 5 bakrenih pločica i pripadajućih čavala, 9 glinenih opeka	gradnja oltara Girsu	-	-	-	-	RIME 1.09.01.07
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	kamena stela	gradnja oltara Girsu	-	-	-	temelji od dvostruke opeke	RIME 1.09.01.08
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara, podložen riječi	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja oltara Girsu; Ninmarinog hrama; statua Šulšage, Gušudua, Kindazija, Lammašita'a; kanala	-	gradnje za Ninmar, Šulšagu, Gušudua, Kindazija,	-	-	RIME 1.09.01.09

		Nanšinoj				Voda šarana, Nasip niske šume, Izabran od Enlila, Ide kao sokol, Dama ide u...		Lammašita'a, navodi Nanše kao osobnu božicu			
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja oltara Girsu, Bagara; hramova Nanši, Gatumduu, Kinir, Tiraš, Edam; kanala Veliki oval, Abzu nasipa, ME- vrata	-	gradnje za Nanše, Gatumdua	-	-	RIME 1.09.01.10
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, Gatumduu, Kinir, Bagara, Edam, Tiraš; oltara Girsu; statua Nanše je uzvišena dama, Šulšage, Lugal-ur- tura, Lugaluruba, Nin-eš3-LAK175-a, Ninsag, Gatumdua; kanala Veliki oval, Abzu nasipa	-	gradnje za Nanše, Gatumdua, Šulšagu, Lugal- ur-tura, Nin-eš- LAK175-a, Ninsag	-	-	RIME 1.09.01.11
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, Abzu i Edam; oltara Girsu; kanala Izabran od Ningirsua	-	Nanše - gradnja hrama	-	-	RIME 1.09.01.12
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, Gatumduu, Ninmar, e2-PA i Edam; oltar Girsu; kanal Veliki oval	-	Nanše, Gatumdu, Ninmar - gradnja hramova	-	-	RIME 1.09.01.13
Ur- Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, Kinir, Edam, Bagara; oltar Girsu; kanala Veliki oval, Abzu nasipa	-	Nanše - gradnja hrama	-	-	RIME 1.09.01.14
Ur-	lugal	sin Gursara	Lagaš	Girsu	kamena	gradnja hramova	-	Nanše,	-	-	RIME

Nanše					ploča	Nanši, Gatumduu, Ninmar, e2-PA i Edam; oltar Girsu; kanala Veliki oval, Abzu nasipa		Gatumdu, Ninmar - gradnja hramova			1.09.01.15
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, Gatumduu, e2-PA, Edam, Ningar, Bagara, Kinir; oltara Girsu	-	Nanše, Gatumdu - gradnja hramova	-	-	RIME 1.09.01.16
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Nanši, A-edin, Ningar, e2-PA; kanala A-Sanga; statua Nanše, Eš-ira, Lugal-irija; dovezao drvo iz Dilmuna; gradnja zida oko Lagaša; postavio Nanšinog "supruga"	-	Nanše, Lugal-iri - gradnje hrama/statue	-	postavlja svećenika (izabranog zbog dječjeg znamenja)	RIME 1.09.01.17
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Kinir, Ningar, Bagara, Edam, Tiraš, A-edin, e2-PA; kanala Veliki oval	-	-	-	-	RIME 1.09.01.18
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja Ningirsuovog hrama	-	Ningirsu - gradnja hrama	-	-	RIME 1.09.01.19
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena pločica	gradnja hramova Ningirsu, Nanši, Gatumduu, Kinir, Bagara, Edam, e2-PA, Šešgar, Tiraš, Abzi nasipa, Mali Abzu; kanala Veliki oval, LAK175; statua Nanše je uzvišena dama; dovezao drvo iz Dilmuna; darovao 70 hrpa žita	-	Ningirsu, Nanše, Gatumdu - gradnja hramova	-	daje žito hramovima	RIME 1.09.01.20

						hramovima; izgradio zid oko Lagaša					
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hramova Nanši, Gatumduu, Kinir, Bagara, Edam, Tiraš; oltara Girsu; kanala Veliki oval	Ningirsu	Nanše, Gatumdu - gradnja hramova	-	-	RIME 1.09.01.21
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hramova Ningirsu, Nanši, Gatumduu, Ninmar, Edam, Kinir, e2-PA; kanala Veliki oval; dopremio drvo iz Dilmuna	-	Ningirsu, Nanše, Gatumdu, Ninmar - gradnja hramova	-	-	RIME 1.09.01.22
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hramova Ningirsu, Nanši, Šešgar, Mali Abzu I Bagara; dopremio drvo iz Dilmuna	-	Ningirsu, Nanše - gradnja hramova	-	-	RIME 1.09.01.23
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	figurica lava, oniks	oštećen natpis	Ningirsu	-	-	-	RIME 1.09.01.24 a
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	figurica lava, vapnenac	oštećen natpis	-	-	-	-	RIME 1.09.01.24 b
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	pločica od alabastera, pločica od vapnenca I pločica od gipsa	gradnja Tiraša	Ningirsu	-	-	-	RIME 1.09.01.26
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	čaša od oniksa	-	Baba	-	-	-	RIME 1.09.01.27
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja hrama Etar	-	-	-	-	RIME 1.09.01.29
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja hrama Šešgar	-	-	-	-	RIME 1.09.01.30

											a
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa	Lagaš	Lagaš	opeka	gradnja hrama e2-PA	-	-	-	-	RIME 1.09.01.30 b
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	kamena stela	gradnja kanala Nasip uz Sal Zapadnjaka i nepoznatog hrama	-	-	-	-	RIME 1.09.01.31
Ur-Nanše	lugal	sin GuniDUa i Gursara	Lagaš	Girsu	pločica od diodorita	gradnja oltara Girsu	Enki ili Ningirsu	Enki opisan kao stvoritelj svega; Ningirsu - nejasna uloga; Šul-MUŠxPA - kraljev osobni bog, nositelj košare sa zemljom	-	himna, Šul-MUŠxPA izdvojen kao osobni bog	RIME 1.09.01.32
Akurgal	ensi2	sin Ur-Nanšea	Lagaš	Girsu	figurica lava, gips?	gradnja hrama Antasura	Ningirsu	-	Ur-Nanše, lugal Lagaša	razlikuje svoju i očevu titulu - nema razloga	RIME 1.09.02.01
Akurgal	ensi2	-	Lagaš	Lagaš	glinena opeka	-	-	-	-	-	RIME 1.09.02.03
Eannatum	lugal	kojem je Enlil dao moć, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Inanna dobrim imenom nazvala, kojem je	Lagaš	Girsu	stela od vapnenca	zaratio s Ummom nakon što je vladar Umme zauzeo pogranično polje Gu'edenu, pobijedio i uništio Ummu, pobio mnogo stanovništva, vladara natjerao na zakletvu da nikad više neće prijeći granicu, osvajao okolna polja i gradove (Aruu, Ur, možda Kiš)	Ningirsu – Eannatumo v božanski otac, dao mu prijestolje i prati ga u bitkama	Inanna - pratiteljica, dala mu ime, spominje se i kao supruga (sveto vjenčanje?); Ninhursag - hraniteljica; An; Utu - kralj zelenila, pomaže u bitkama; Šul-MUŠxPA -	Akurgal i Ur-Nanše imaju titulu lugal; neimenovan i vladar Umme se jednom spominje kao ensi2, inače kao lu2; neimenovan i lugal Kiša	Jastrebova stela - opis sukoba s Ummom, puno mitologije u tekstu (Eannatum kao božansko dijete, poslan da spasi Lagaš,...),	RIME 1.09.03.01

		Enki dao mudrost, kojeg je moćna dama Nanše srcem odabrala, osvajač Ningirsuovi h zemalja, Dumuzi-abzuov miljenik, kojeg je Hendursag predložila, Lugalurubo v voljeni prijatelj, Inannin voljeni suprug						osobni bog, plaće od sreće nad propasti Umme; Enlil; Enki; Suen/Sin - božanstvo i Enlilovo govedo; Ninki; Nanše; Dumuzi-abzu; Lugalurub		ritmička ponavljanja dijelova teksta (pogotovo kod zakletve vladara Umme da neće prelaziti granicu), nema nikakvih gradnji, Eannatum prikazan jako uzvišeno, usko povezan s bogovima, hrabri junak (pogođen strijelom, pa ju je samo odlomio i nastavio bitku), izrazi to pametan, veliki osvajač; spomen Sumera (ki-en-gi)	
--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	---	--

Eannatum	ensi2	kojem je Enlil dao snagu, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Nanše dobrim imenom nazvala, osvajač Ningirsuovih stranih zemalja	Lagaš	Girsu	granični kamen; neidentificirani kameni objekt; glinena pločica	vratio polje koje mu je neimenovani vladar Umme oteo (i uništio Mesilimovu stelu - pozivanje na tradiciju?)	Ningirsu	Enlil, Ninhursag, Nanše - unutar vladarske titule	neimenovan i vladar Umme opisan kao lu2 - degradacija?	Eannatum kao osvajač, ne graditelj, ali nije lugal, nego ensi2 - nema vidljivog razloga	RIME 1.09.03.02
Eannatum	ensi2	kojeg je izabralo sveto srce moćne dame Nanše, osvajač mnogih stranih zemalja Ningirsuovih, sin Akurgalov	Lagaš	Girsu	kameni stup	Vratio oteto polje Gu'edenu i nazvao ga "Lumma kojeg je izabralo sveto srce prinčevskog puta"	Ningirsu	Nanše - izabrala ga, vladarska titula	Akurgal - ensi2; vladar Umme prvo ensi2, potom lu2 (statusno jednaki dok vladar Umme ne otme polje, potom ga degradira u lu2?)	svi su ensi2	RIME 1.09.03.04
Eannatum	ensi2	kojeg je Enlil predložio, kojeg je Ningirsu dao snagu, kojeg je Nanšino	Lagaš	Lagaš	2 kamena	obnovio Girsu; podigao zid oko Svetog grada; gradnja hramova Nigin i Tiraš; porazio Elam, Ummu, Uruk, Ur, Kiutu, Iriaz, Mišme, Aruu, Akšak i	Ningirsu	Enlil, Nanše, Ninhursag, Inanna, Enki, Dumuzi-abzu, Hendursag, Lugalurub - u tituli; Šul-MUŠxPA -	Akurgal i Ur-Nanše - ensi2; neimenovan i vladari Ura i Iriaza - ensi2; neimenovan	Eannaturno Tidnu ime je Lumma, razlike između titula lugal i ensi2	RIME 1.09.03.05

		srce odabralo, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Inanna dobrim imenom nazvala, kojem je Enki dao mudrost, kojeg je Dumzi-abzu volio, kojem je Hendursag vjerovala, Lugalurubo v voljeni prijatelj, sin Akurgalov				pobio njihove vladare i pobunjeno stanovništvo, razrušio pobunjene gradove; vratio Gu'edenu; gradnja kanala Dobar kao Lumma; Inanna mu dala prijestolje Kiša; riječne bitke s Elamom, Subartuom, Urom, Kišem, Akšakom i Marijem		osobni bog	i vladar Akšaka - lugal; naziv za kraljevstvo u Lagašu je nam-ensi2, a u Kišu nam-lugal -> ne vidi se očita razlika	nejasne, prikazan kao veliki vladar, boje ga se okolne zemlje, eventualne inovacije u načinu ratovanja (preko kanala)	
Eannatum	ensi2	kojeg je Enlil predložio, kojem je Ningirsu dao snagu, kojeg je Nanšino srce izabralo, kojeg je Ninhursag bogatim	Lagaš	Girsu	kamen	gradnja zida oko Lagaša; obnova Girsua (grad); gradnja hramova Nigin; pobijedio Elam, Ur, Uruk, Kiutu, Iriaz (uništio i ubio vladara), Mišime (uništio), Aruu (uništio); vratio Gu'edenu; vladar Akšaka ga napao, Eannatum ga	-	Enlil, Ningirsu, Nanše, Ninhursag, Inanna, Enki, Dumuzi-abzu, Hendursag - unutar titule; Šul-MUŠxPA - osobni bog	Akurgal i Ur-Nanše - ensi2; neimenovan i vladar Iriaza - ensi2; neimenovan i vladar Akšaka - lugal	samo je vladar Akšaka lugal	RIME 1.09.03.06

		mlijekom hranila, kojeg je Inanna dobrim imenom zvala, kojem je Enki dao mudrost, kojeg je Dumuzi-abzu volio, kojem je Hendursag vjerovala, sin Akurgalov				pobijedio, otjerao nazad i uništio Akšak, izgradio Novi kanal					
Eannatum	ensi2	osvajač mnogih stranih zemalja Ningirsuovih, čovjek podložan riječi Ningirsuovoj	Lagaš	Girsu	kamen	osvojio Elam i Subartu; gradnja Tiraša	Ningirsu	-	-	-	RIME 1.09.03.07 a
Eannatum	ensi2	kojeg je Enlil predložio, kojem je Ningirsu dao snagu, kojeg je Nanšino srce odabralo,	Lagaš	Girsu	12 glinenih opeka	obnova Girsua; gradnja hrama Nigin; osvojio Elam, Ur, Ummu; uništio Iriaz, Mišime i Aruu; vratio Gu'edenu	Ningirsu	Enlil, Nanše, Ninhursag, Inanna – u epitetu; Šul-MUŠxPA - osobni bog	-	-	RIME 1.09.03.08

		kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Inanna dobrim imenom zvala, sin Akurgalov									
Eannat um	ensi2	kojem je Enlil dao snagu, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Nanšino srce izabralo, Akurgalov sin	Lagaš	Girsu	40 glinenih opeka	osvojio Elam, Ur, Ummu; gradnja bunara u Ningirsuovom dvorištu	Ningirsu	Enlil, Ninhursag, Nanše - unutar vladarske titule; Šul-MUŠxPA - osobni bog	Akurgal - ensi2	gradnja bunara	RIME 1.09.03.09
Eannat um	ensi2	kojem je Ningirsu dao snagu, koji je Ningirsuu voljenu Gu'edenu vratio, osvajač mnogih zemalja Ningirsuovi h,	Lagaš	Lagaš	kamena vaza	gradnja Kamenog hrama sa srebrom i lapiz lazulijem, gradnja i opremanje spremišta za Alabasterni hram,	Ningirsu	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Akurgal - ensi2	jako bogate gradnje	RIME 1.09.03.10

		Akurgalov sin, kojem je Ningirsu dao skiptar									
Eannatum	ensi2	-	Lagaš	Girsu	mortar od diorita	osvojio Ur, Uruk, gradnja hrama Gatumduu; osigurao davanja hramovima Nanši, Ningirsu, Enlilu; gradnja mortara	Nanše	Gatumdu, Ningirsu, Enlil - usputno	lugal Kiša	kletva za onog tko uništi taj mortar	RIME 1.09.03.11
Eannatum	lugal	kojem je Enlil dao moć	Lagaš	Girsu	glinena posuda?	-	-	Enlil - u tituli	-	jako uništen spomenik	RIME 1.09.03.12
Eannatum	ensi2	Akurgalov sin	Lagaš	Girsu	glinena opeka	kupio voćnjak od brata Amar-egala za 2 minasa srebra i još mu poklonio lonac piva	-	-	-	kupoprodajni ugovor	RIME 1.09.03.ad d22
Enannatum	ensi2	-	Lagaš	Girsu	pločica od vapnenca	-	-	-	-	-	RIME 1.09.04.01
Enannatum	ensi2	kojem je Enlil dao moć, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, kojeg je Inanna	Lagaš	Lagaš	glinena pločica	gradnja kanala Veliki oval; gradnja i ukrašavanje zlatom i srebrom Eanne, Hendursagovog hrama i Lugalurubovog u Urubu; gradnja Amageštinanninog hrama i bunara u Sagubu; manje gradnje za Nindar, Ninmušbar, Ninmar; gradnja Ningirsuovog oltara Dugru; Urlumma potplatio druge narode da	Hendursag	Enlil, Ninhursag, Nanše, Ningirsu, Inanna, Lugalurub - u tituli; Nindar, Ninmušbar, Ninmar, Amageštinanna - gradnje; Šul-MUŠxPA-menzi-Enmetenaka - osobni bog	Akurgal i Eannatum - ensi2; Urlumma - ensi2	jako bogate gradnje, konačno imenovan vladar s kojim se ratuje, Hendursag je lugal = vlasnik	RIME 1.09.04.02

		stvarno zvala, kojeg je Hendursag predložila, Lugalurubo v rođeni sin, Akurgalov sin, Eannatumo v voljeni brat				zauzmu granični nasip i zaratio s Enannatumom i izgubio; gradnja Hendursagovog standarda					
Enannatum	ensi2	Akurgalov sin	Lagaš	Girsu	7 glinenih opeka	gradnja cedrovog hrama i hrastovih kipića lavova za Ningirsua	nije eksplicitno navedeno, Ningirsu	-	Akurgal - ensi2	drugačiji sadržaj	RIME 1.09.04.03
Enannatum	ensi2	osvajač mnogih stranih zemalja Ningirsuovi h, Akurgalov sin	Lagaš	Girsu	mužar od gipsa	-	Ningirsu	Enlil - u Ningirsuovoj tituli	Akurgal - ensi2	pravi zavjetni natpis	RIME 1.09.04.04
Enannatum	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, kojeg Inanna dobrim imenom zove, Lugalurubo	Lagaš	Girsu	2 kamene temeljne ploče, kamen, bakrena temeljna kanefora	gradnja kanala Veliki oval; proširenje i bogato ukrašavanje Eanne	Inanna	Nanše, Ningirsu, Lugalurub - u tituli; Šul-MUŠxPA - obiteljski bog, posrednik između Enannatuma i Inanne	Akurgal i Eannatum - ensi2	Šul-MUŠxPA prvi put prikazan kao posrednik između vladara i boga	RIME 1.09.04.05

		v sin rođeni, Akurgalov sin, Eannatumo v voljeni brat									
Enanna tum	ensi2	-	Lagaš	Girsu	glineni klin	gradnja kanala Veliki oval; proširenje Eanne	Inanna	-	-	-	RIME 1.09.04.06
Enanna tum	ensi2	-	Lagaš	Girsu	glineni čavao	gradnja kanala Veliki oval	-	-	-	uglavnom uništen natpis	RIME 1.09.04.07
Enanna tum	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Lugalurubo v sin rođeni, Akurgalov sin, Eannatumo v voljeni brat	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja kanala Veliki ovali hrama Sagub; proširenje i bogato ukrašavanje Eanne; gradnja i ukrašavanje Lugalurubovog hrama?	nije eksplicitno navedeno	Nanše, Ningirsu, Lugalurub - u tituli; Inanna, Amageštinanna - gradnja hramova	Akurgal, Eannatum - ensi2	Lugalurub mu dao prijestolje	RIME 1.09.04.08
Enanna tum	ensi2	kojem je Enlil dao moć, kojeg je Nanšino srce odabralo, namjesnik Ningirsuov, kojeg Inanna	Lagaš	Girsu	kamen	gradnja kanala Veliki oval, Lugalurubovog hrama, gradnje nepoznatih hramova i brana?	-	Enlil, Nanše, Ningirsu, Inanna, Enki, Lugalurub - u tituli; Lugalurub, Inanna, Ninhursag - gradnje	Akurgal, Eannatum - ensi2	Lugalurub mu dao prijestolje i strane zemlje	RIME 1.09.04.09

		zove dobrim imenom, kojem je Enki dao mudrost, Lugalurubo v sin rođeni, Akurgalov sin, Eannatumo v voljeni brat									
Enanna tum	ensi2	Lugalurubo v moćni sluga, Akurgalov sin	Lagaš	Girsu	kamen	gradnja kanala Veliki oval, hramova za Hendursag, Lugaluruba, Amageštinannu, obnova Nindarovog hrama	Lugalurub	Inanna, Nindar, Hendursag, Amageštinanna - gradnje	Akurgal - ensi2; Nindar oslovljen s lugal	gradnja hramova i opremanje hramskih skladišta	RIME 1.09.04.10
Enanna tum	ensi2	-	Lagaš	Girsu	kamena statua?	poklonio statuu (?) Babinom hramu	-	Ningirsu - predložio Enannatuma, dao mu moć i sve strane zemlje; Baba	-	natpis jako uništen	RIME 1.09.04.11
Enmete na	ensi2	kojem je Enlil dao skiptar, kojem je Enki dao mudrost, kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov	Lagaš	Girsu	glineni klin, glineni cilindrični pečat, 2 glinene posude i glineni okrugli predmet	sukob s Ummom (Urlumma i II)	nije izričito navedeno (Ningirsu?)	Ištaran, Ningirsu, Enlil, Ninhursag, Nanše, Enki, Šul-MUŠxPA	Mesilim lugal Kiša; Uš, Urlumma i II ensi2 Umme; Eannatum i Enannatum ensi2 Lagaša	Šul- MUŠxPA posrednik između Enmetene i Ningirsua i Nanše; Enannatum umro/pogi nuo tijekom	RIME 1.09.05.01

		veliki vladar, čovjek kojem su riječi bogova drage								sukoba s Urlummom ?; Ištaran?	
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja graničnog nasipa i podizanje graničnih stela	Ningirsu	Nanše - u tituli; Šul-MUŠxPA - osobni bog	-	-	RIME 1.09.05.02
Enmete na	ensi2	-	Lagaš	Girsu	60 glinenih klinova, 4 glinena čavla, 1 glinena pločica	gradnja E-muša i postavljenje natpisa	Inanna i Lugal-emuš	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Lugalkinešdu udu ensi2 Uruka	sklapanje bratstva s Lugalkinešdu uduom	RIME 1.09.05.03
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatumov sin	Lagaš	Girsu i Bad Tibira	3 kamene temeljne ploče, 1 glinena temeljna kanefora	gradnja; oltara Dugru; hramova Ahuš, Urub, E-muš; štale; sanjki; ponovno uveo obavezna davanja za Lagaš, Uruk, Larsu i Bad Tibiru i vratio zarobljenike tim gradovima	Lugalemuš	Ningirsu, Nanše - u tituli i posvećene gradnje; Lugalurub - gradnja; Šul-MUŠxPA - osobni bog; Inanna, Utu - posvetio im zakonodavne odluke	Enannatum ensi2 Lagaša	prvi spomen zakonodavstva?	RIME 1.09.05.04
Enmete na	ensi2	Enannatumov sin	Lagaš	Girsu	2 kamene temeljne ploče, 3 glinene opeke, 1 glinena	gradnja E-muša	Inanna i Lugal-emuš	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.05 a

					pločica						
Enmete na	ensi2	kojeg je srce Nanšino odabralo, Ningirsuov veliki vladar, kojeg je Inanna istinski zvala, Lugalurubo v rođeni sin, Enannatum ov sin, Ur- Nanšeov potomak	Lagaš	Girsu	alabasterna temeljna ploča	gradnja Uruba (ostalo uništeno)	Inanna i Lugalurub	Nanše, Ningirsu - u tituli; Šul- MUŠxPA - osobni bog	Ur-Nanše, lugal Lagaša	spomen Ur-Nanšea	RIME 1.09.05.05 b
Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	glineni čavao	gradnja i bogato ukrašavanje hrama Eninnu	Ningirsu	-	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.06
Enmete na	ensi2	kojeg je srce Nanšino odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	srebrna posuda	prinošenje (ove) gurgur posude za ulje	Ningirsu	Nanše - u tituli	Enannatum ensi2 Lagaša	jednom mjesečno se Ningirsu prinosi ulje u posudi, koje on potom konzumira; navodi da je hramski službenik tad bio Dudu	RIME 1.09.05.07
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino	Lagaš	Girsu	glinena pločica	gradnja oltara od trstike na terasi	Ningirsu	Nanše - u tituli; Šul-MUŠxPA -	Enannatum ensi2 Lagaša	gradnja oltara od	RIME 1.09.05.08

		srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin				Ningirsuovog hrama		osobni bog		trstike	
Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja oltara od trstike na terasi Ningirsuovog hrama	Ningirsu	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.09
Enmete na	ensi2	-	Lagaš	Girsu	4 kamena s utorom za vrata	gradnja oltara od trstike na terasi Ningirsuovog hrama	-	Šul-MUŠxPA - osobni bog	-	-	RIME 1.09.05.10
Enmete na	ensi2	kojeg je srce Nanšino odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	5 glinenih opeka	gradna oltara od trstike	Ningirsu	Nanše - u tituli; Šul-MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.11
Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin, Ur- Nanšeov potomak	Lagaš	Girsu	7 alabasterni h temeljnih ploča, 1 glinena ploča	gradnja hramova Ahuš, Pasirski Abzu, Antasura, Hram Imsagovog oca, Gatumduu, Izabran od srca, ; oltara Dugru; polja Zulumski e'engur; Ningirsuove pivovare	Ningirsu	Lugalurub, Nanše, Enki, Ninhursag, Enlil, Gatumdu - gradnje	Enannatum ensi2 Lagaša; Ur- Nanše lugal Lagaša	-	RIME 1.09.05.12
Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	6 bakrenih temeljnih kanefora, 1 glinena temeljna kanefora	gradnja pivovare	Ningirsu	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.13
Enmete	ensi2	Ne	Lagaš	Girsu	kamen s	gradnja škole (?)	Ningirsu	Šul-MUŠxPA -	-	-	RIME

na					utorom za vrata			osobni bog			1.09.05.14
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, kojem je Enki dao mudrost, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja voćnjaka i štale	Ningirsu	Nanše, Ningirsu, Enki - u tituli; Enlil	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.15
Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hramova Ahuš, Izabran od srca, Hram Imsagovog oca, Gatumduu, Ninmah, Lugalurubu, Pasirski Abzu, Antasuru, E'engur na Zulum polju	Ningirsu	Nanše, Enlil, Gatumdu, Ninmah, Lugalurub, Enki - gradnje	Enannatum ensi2 Lagaša	Enki je lugal Eridua	RIME 1.09.05.16
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin, Ur-Nanšeov potomak	Lagaš	Ur	statua od diorita	gradnja hramova Ahuš, Lugalurubu, Pasirski Abzu, Antasura, Gatumduu, Kuća Imsagovog oca; oltara Dugru; polja Zulumski E'engur; statue Enmetena kojeg Enlil voli; putevi kroz polja	Enlil	Nanše, Ningirsu, Lugalurub, Enki, Ninhursag, Gatumdu - gradnje; Šul-MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša; Ur-Nanše lugal Lagaša	-	RIME 1.09.05.17
Enmete na	ensi2	kojem je Enlil dao moć, kojeg je	Lagaš	Girsu	kamena posuda	posvećenje (ove) posude	Enlil	Hendursag - u tituli; Šul-MUŠxPA - osobni bog	-	isključivo zavjetni natpis, prilično	RIME 1.09.05.18

		Hendursag bogatim mlijekom hranila, ostatak uništen								uništen, Enlil mu dao skiptar	
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu i Lagaš	2 glinena čavla	gradnja i ukrašavanje hrama E'engur na polju Zulum, posvećenje čavala	Nanše	Ningirsu - u tituli	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.05.19
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Nindarov izabrani brat, moćan gospodar, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	postavljanje vrata od bijelog cedra na ulazu u hram Šešgar	Nanše	Ningirsu, Nindar - u tituli	Enannatum ensi2 Lagaša	-	RIME 1.9.05.20
Enmete na	ensi2	-	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hrama za Gatumdu	Gatumdu	Šul-MUŠxPA - osobni bog	-	-	RIME 1.09.05.21
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	-	Gatumdu	Nanše, Ningirsu - u tituli	-	jako uništen	RIME 1.09.05.22

		vladar, Gatumdin rođeni sin, ostatak uništen									
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enannatum ov sin	Lagaš	nepozn ato	kamen s utorom za vrata	gradnja i bogato ukrašavanje Lugalurubovog hrama, uvođenje redovitih davanja za hram	Lugalurub i Ama- ušumgal- ana	Nanše, Ningirsu - u tituli i ustoličenje Enmetene; Šul- MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	Nanše Enmeteni dala prijestolje, Ningirsu ga predložio	RIME 1.09.05.23
Enmete na	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo	Lagaš	Girsu	kamena posuda i alabasterna posuda	-	Baba	Nanše - u tituli	-	-	RIME 1.09.05.24
Enmete na	ensi2	kojem je Enlil dao moć, kojeg je Ninhursag bogatim mlijekom hranila, kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Lugalurubo v rođeni brat, Enannatum ov sin	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnja kanala Lummagindu nasipa od kanala Lumma, ponovno uveo obavezna davanja za Lagaš, napravio kočiju za Ningirsua, vratio zarobljenike	Ningirsu	Enlil, Ninhursag, Nanše, Lugalurub - u tituli; Šul- MUŠxPA - osobni bog	Enannatum ensi2 Lagaša	Izdvojen Dudu, administrat or Ningirsuov og hrama	RIME 1.09.05.26

Enmete na	ensi2	Enannatum ov sin	Lagaš	nepozn ato	Kamen	gradnja i bogato ukrašavanje hrama Antasura i pripadajućeg vrta; hramski administrator Dudu izgradio utvrdu na polju Gu'edena i zid uz nasip	Ningirsu	-	Enannatum ensi2 Lagaša	gradnje hramskog administrat ora - možda upućuje na razvoj plemstva, jer ne navodi da gradi u ime hrama	RIME 1.09.05.27
Enmete na	ensi2	koji je izgradio hram Emuš	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	sklapanje 'bratstva' s uručkim ensijem Lugalkinešduduom	nepoznato	Šul-MUŠxPA - osobni bog	Lugalkinešd udu ensi2 Uruka	sklapa bratstvo s Lugalkinešd uduom - možda vojno - politički savez	RIME 1.09.05.ad d32
Enanna tum II.	ensi2	kojeg je Nanšino srce odabralo, Ningirsuov veliki vladar, Enmetenin sin	Lagaš	Girsu	4 kamena s utorom za vrata	obnova pivovare za Ningirsua	Ningirsu	Enlil - u Ningirsuovoj tituli; Nanše - u Enannatumovoj tituli; Šul- MUŠxPA - osobni bog	Enmetena ensi2 Lagaša	-	RIME 1.09.06.01
Urukagi na	lugal	-	Lagaš	Girsu	3 glinena klina	gradnja hramova Antasura, Babinog hrama, smočnice i popratnih nastambi; Nanšinog kanala i Ningirsuovog kanala; opis patnji stanovnika nakon dolaska strane vlasti	Ningirsu	Enlil - u Ningirsuovoj tituli, Baba - vladarica kućanstva "Ženske kuće", Nanše - gradnje kanala, Enki - povezan s	ne, iako je prethodna vlast opisana kao nam-ensi2	uvid u svakodnevn ni život nižeg sloja stanovništva i pogrebni običaja, Ningirsu	RIME 1.09.09.01

						(zaplijenili brodove, magarce, radionice, prodavaonice, posjekli javne voćnjake, povišili davanja za pogrebe, neprestani nadzor stanovništva), ali dolaskom na vlast je maknuo dotadašnje službenike, reformirao "Žensku kuću", "Dječje kućanstvo", pogrebna davanja, ograničio samovolju gradskih i dvorskih službenika, oprost grijeha kriminalcima		pogrebnim ritualima, Šulšagana - vladarica dječjeg kućanstva,		Urukagini dao "kraljevstvo", reforme - zakonodavna vlast, Urukaginin a titula je lugal, nejasno kako je došao na vlast (vjerojatno pobijedio Urlummu, ensija Umme - insinucija u RIME 1.09.09.03 composite, taj natpis nije uvršten)	
Urukagina	lugal	-	Girsu	Girsu	4 glinena klina	Gradnja hramova Antasura, Tiraš, za Babu, Igalima, Šulšaganu, Lammasaga, Zazarija, Nipa'eja, Uruntu'eaja, Ninmua, Sirarski hram za Nanše; kanale za Nanše, Ningirsua; provođenje reformi	Ningirsu	Igalima, Lammasaga, Zazari, Nipa'e, Uruntu'ea, Ninmu, Nanše - gradnje; Baba, Šulšagana i Ningirsu - vlasnici kućanstava	-	Ningirsu mu dao "kraljevstvo" nad Girsuom	RIME 1.09.09.02

Urukagina	lugal	-	Girsu	Girsu	glinena pločica	opis Lugalzagezijevog razaranja Lagaša	nejasno	Ningirsu, Enki, Enlil, Utu, Ninmah, Gatumdu, Inanna, Nanše, Amageština, Dumuzi-abzu - uništeni im hramovi; Nisaba - Lugalzagezijeva osobna božica	Lugalzagezi ensi2 Umme	Urukagina nije kriv za razaranje, kletva za Lugalzagezi ja, insinuacija da je Urukagina pobjegao iz Lagaša u Girsu pred Lugalzagezijem (zato se naziva lugalom Girsua, ne Lagaša)	RIME 1.09.09.05
Urukagina	lugal	-	Lagaš	Girsu	kamena ploča	gradnja hramova Tiraš, Antasura, za Šulšagana, Igalima, Babu, Enlila; vježbališta; vinarije	Ningirsu	Šulšagana, Igalima, Baba, Enlil - gradnje; Ninšubur - osobna božica	-	-	RIME 1.09.09.06
Urukagina	lugal	-	Lagaš	Girsu	kamen s utorom za vrata	gradnja hramova Antasura, Obilje nacije, Tiraš, E-PA, za Igalima, Šulšagana, Ninmua, Gangir, Enlila; Ningirsuove smočnice i vježbališta	Ningirsu	Igalima, Šulšagana, Ninmu, Gangir, Enlil - gradnje	-	-	RIME 1.09.09.07
Urukagina	lugal	-	Lagaš	Girsu	glinena opeka	gradnje hrama i smočnice za Šulšagana, zida oko Girsua, Ningirsuovog kanala	nejasno	Šulšagana, Enlil, Ningirsu - gradnje	-	jako uništen natpis	RIME 1.09.09.10
Urukagina	lugal	-	Girsu	nepoznato	2 kamena utega	-	-	-	-	utezi u vrijednosti 15 šekela	RIME 1.09.09.13

Urukagina	Lugal	-	Lagaš	Girsu	glineni ovalni privjesak	-	-	-	-	naziv predmeta je "Ningirsu ne može promijeniti što je izjavio o Urukagini"	RIME 1.09.09.14 ex. A
Urukagina	Lugal	-	Lagaš	Girsu	glineni ovalni privjesak	-	-	-	-	naziv predmeta je "Ningirsu je otkrio Urukagini kultno mjesto za stajanje"	RIME 1.09.09.14 ex. B
Urukagina	Lugal	-	Lagaš	Girsu	glineni ovalni privjesak (c1) i glinena pločica (c2)	-	-	-	-	naziv predmeta je "Kralj se nikad ne umori od Eridua", datacija - 3. godina vladavine	RIME 1.09.09.14 ex. C1, ex. C2
Urukagina	Lugal	-	Girsu	Girsu	glineni ovalni privjesak	80 mes-drva treće kvalitete postavio na sredinu oltara	-	-	-	datacija - 10. godina vladavine	RIME 1.09.09.14 ex. D

Tablica 6 – popis svih kraljevskih natpisa korištenih u radu s pripadajućim signaturama i važnijim podacima. U tablicu nisu uvrštene dvije bitne kategorije, vrijeme nastanka (jer su svi natpisi iz RD IIIb razdoblja, osim Mesilimovog, RIME 1.08.01.01, koji je iz RD IIIa razdoblja), te vrsta natpisa (svi su zavjetni)

9. POPIS KRATICA

CDLI	Cuneiform Digital Library Initiative
RD	ranodinastičko (<i>pridj.</i>)
RIME	Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods

10. POPIS PRILOGA

Karta 1 – karta Južne Mezopotamije s označenim gradovima	5
Tablica 1 – popis RD vladara Lagaša koji su na kraljevskim natpisima oslovljeni titulom lugal	11
Tablica 2 – popis RD vladara Lagaša koji su na kraljevskim natpisima oslovljeni titulom ensi2	17
Tablica 3 – titule kojima vladari Lagaša oslovljavaju sebe i svoje prethodnike	23
Tablica 4 – titule kojima vladari Lagaša oslovljavaju vladare drugih gradova – država	26
Tablica 5 – rekonstrukcija titulature svakog vladara analiziranog u radu	34
Slika RIME 1.09.01.01	35
Slika RIME 1.09.01.02	36
Slika RIME 1.09.01.03	37
Slike RIME 1.09.01.04	38
Slika RIME 1.09.01.05	38
Slika RIME 1.09.01.07 ex. 02	39
Slika RIME 1.09.01.07 ex. 08	39
Karta 2 – temeljni prilozi iz ranodinastičkog razdoblja	41
Slika RIME 1.09.05.04	41
Avers i revers Eannatumove stele, natpis RIME 1.09.03.01	42
Rekonstrukcija aversa Eannatumove stele	45
Rekonstrukcija reversa Eannatumove stele	45
Slika RIME 1.09.04.01	45

Tablica 6 - popis svih kraljevskih natpisa korištenih u radu s pripadajućim signaturama i važnijim podacima	53
---	----

11. BIBLIOGRAFIJA

- Aruz & Wallenfels 2003   Joan Aruz, Ronald Wallenfels: *Art of the First Cities: The Third Millennium BC from the Mediterranean to the Indus*, New York, 2003
- Brisch 2008   Nicole Brisch: „Introduction“ u: N Brisch (ur.), *Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*, Chicago, 2008, 1 – 11
- Crawford 1972   Vaughn E. Crawford: „Excavations in the Swamps of Sumer“ u *Expedition Magazine* vol. 14/2, Philadelphia, 1972, 12 – 20
- Crawford 2004   Harriet Crawford: *Sumer and the Sumerians*, Cambridge, 1991, 2004
- Curtis 2008   John Curtis, Q. Hussein Raheed, H. Clarke, A. M. al Hamdani, E. Stone, M. van Ess, P. Collins, M. Ali: „An Assessment of Archaeological sites in June 2008: An Iraqi – British Project“ u *Iraq*, vol. 70, Cambridge, 2008, 215 – 237
- Englund 1998   Robert K. Englund: „Texts from the Late Uruk Period“ u: J. Bauer (ur.), *Orbis Biblicus et Orientalis, no. 160 – Mesopotamien: Spaturuk – Zeit und Fruhdynastische Zeit*, Freiburg, 1998, 15 – 233
- Hallo 1957   William W. Hallo: *Early Mesopotamian Royal Titles: A Philologic and Historical Analysis*, New Haven, 1957
- Hayes 1990   John L. Hayes: *A Manual of Sumerian Grammar and Texts*, Malibu, 1990
- James 1958   E. O. James: *Myth and Ritual in the Ancient Near East. An Archaeological and Documentary Study*, New York, 1958

- Maisels 1993 Charles K. Maisels: *The Near East: Archaeology of the „Cradle of Civilization“*, London, 1993
- Mann 1994 Michael Mann: *The sources of social power. Volume 1: A history of power from the beginning to A.D: 1760*, Cambridge, 1986, 1994
- Matthews 2003 Roger Matthews: *The Archaeology of Ancient Mesopotamia: Theories and Approaches*, London, 2003
- McGrath 2013 Bill McGrath: „The Development of Royal Insignia in Early Mesopotamia“, Toronto, 2013
http://www.academia.edu/5501441/The_Development_of_Royal_Insignia_in_Early_Mesopotamia (posljednji posjet: 14. 1. 2017.)
- Nardo 2007 Don Nardo: *The Greenhaven Encyclopedia of Ancient Mesopotamia*, Detroit, 2007
- Nissen 1988 Hans J. Nissen: *The Early History of the Ancient Near East 9000 – 2000 BC*, Chicago, 1988
- Pittman & Ashby 2016 Holly Pittman, Darren Ashby: „The Early Dynastic Built Environment at Tell al-Hiba, ancient Lagash“ u *10th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East Abstract Booklet*, Beč, 2016, 255
- Selz 2008 Gebhard J. Selz: „The Divine Prototypes“ u: N. Brisch (ur.) *Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*, Chicago, 2008, 13 – 32
- Tsouparopoulou 2014 Christina Tsouparopoulou: „Hidden messages under the temple: Foundation deposits and the restricted presence of writing in 3rd millennium BCE Mesopotamia“ u T. Frese, W. E. Keil, K. Krüger (ur.), *Verborgen, unsichtbar, unlesbar – Zur Problematik*

restringierter Schriftpräsenz, Reihe Materiale Textkulturen, sv. 2, Berlin, 2014, 23 – 38

Van De Mieroop 2007   Marc Van De Mieroop: *A History of the Ancient Near East ca 3000 – 323 BC*, Oxford, 2007

Winter 1985   Irene J. Winter: „After the Battle is Over: The Steele of Vultures and the Beginning of Historical Narrative in the Art of the Ancient Near East“ u: H. L. Kessler, M. S. Simpson (ur.), *Studies in the History of Art, vol. 16: Pictorial Narrative in Antiquity and the Middle Ages*, Washington, 1985, 11 – 32

Web izvori:

Al Hiba (ancient Lagash) <http://www.metmuseum.org/met-around-the-world/?page=10164&>
(posljednji posjet: 13. 1. 2017.)

Ancient Mesopotamian Gods and Goddesses <http://oracc.museum.upenn.edu/amgg/index.html>
(posljednji posjet: 25. 3. 2017.)

CDLI <http://cdli.ucla.edu/> (posljednji posjet: 13. 1. 2017.)

Missione Archeologica Italiana a Nigin <http://www.tellsurghul.org/Homepage.html> (posljednji posjet: 13. 1. 2017.)

Merriam – Webster <https://www.merriam-webster.com/> (posljednji posjet: 1. 3. 2017.)

Bibliografija priloga:

Map of Mesopotamia <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/30/e1/3a/30e13a3eb7fa925fd0816b10356f47af.jpg>

RIME 1.09.01.01 <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222340.jpg>

RIME 1.09.01.02 <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222359.jpg>

RIME 1.09.01.03 <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222360.jpg>

RIME 1.09.01.04 <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222361.jpg>

RIME 1.09.01.05 http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P222362

RIME 1.09.01.07 ex. 02 http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P222342

RIME 1.09.01.07 ex. 08 http://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P418026

RIME 1.09.04.01 <http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P222470.jpg>

RIME 1.09.05.04 http://cdli.ucla.edu/dl/photo/P392071_d.jpg